7- C E H E N N E M V E D E R E C E L E R İ

Cehennem;dârı azab olan ateşin ismi âletidir ve müennesdir. Arapça cehnam kelimesinden me'huz (alınma) buda cehm-den müştaktır.(türemiştir.) Cehm,galiz ve müstekreh olmak,cehnam,dibi görünmez derin kuyu demektir.[504]

Kitap,sünnet ve ümmetin alimlerinin ittifakiyle sabittir. Buna iman vacibtir. Bundan murad ise;yedi tabakanın hepsinin bulunduğu azab yeridir. En yükseği cehennem olup,en aşağısı lezâdır. Sonra Kutâme,Saîr,Sakar,Cahîm ve Hâviyedir. Cehennemin en üstüyle en aşağısının arası yediyüzbeş senedir.[505] Bu nisbi olarakta düşünülebilir.

"İman, manevî bir cennetin çekirdeğini (kalbinde) taşıyor.. küfür dahi, manevî bir cehennemin tohumunu saklıyor. Nasılki küfür, Cehennem'in bir çekirdeğidir. Öyle de; Cehennem, onun bir meyvesidir. Nasıl küfür, Cehennem'e duhûlüne sebebdir; öyle de Cehennem'in vücuduna ve icadına dahi sebebdir. Zira küçük bir hâkimin küçük bir izzeti, küçük bir gayreti, küçük bir celâli bulunsa; bir edebsiz ona serkeşâne dese: "Beni te'dib etmezsin ve edemezsin." Herhalde o yerde hapishane yoksa da, tek o edebsiz için bir hapishane teşkil edecek, onu içine atacaktır. Halbuki kâfir, Cehennem'i inkâr ile, nihayetsiz izzet ve gayret ve celal sahibi ve gayet büyük ve nihayetsiz kadîr bir zâtı tekzib ve isnad-ı acz ediyor, yalancılıkla ve acz ile ittiham ediyor, izzetine şiddetle dokunuyor, gayretine dehşetli dokunduruyor, celaline âsiyane ilişiyor. Elbette farz-ı muhal olarak, Cehennem'in hiç bir sebeb-i vücudu bulunmazsa da; şu derece tekzib ve isnad-ı aczi tazammun eden küfür için bir Cehennem halkedilecek, o kâfir içine atılacaktır."[506]

Cenâb-ı Hak Kur'an-da şöyle buyurmaktadır:"Şeksiz,şüphesiz onların hepsine vadolunan yer cehennemdir. Onun yedi kapısı,onlardan her kapının (onlara) ayrılmış birer nasibi vardır."[507] Cehennem bu âyeti celilede beyan buyurulduğu gibi yedi tabakadır. Her tabakanın azabı birbirine uymaz. Herbirinin azabı diğerinden daha şiddetlidir. Herkesin,küfrüne,günahına göre bu yedi tabakada yeri vardır. Onun işlediği günaha göre kendisine azab verilir.[508]

Âyette:"Sizden hiçbiriniz müstesna olmamak üzere ilk oraya (cehenneme) uğrayacaktır. Bu,rabbin üzerine kati olarak aldığı,kaza ettiği bir şeydir. Sonra takvâya erenleri kurtaracağız. Zalimleri ise orada diz üstü düşmüş bir halde bırakacağız."[509]

Cehennemin vasfı hususunda bir çok âyet ve hadisi şerifler vârid olmuştur. Yani cehennem ehlinin büyüklüğü ve cehennemin derinliği...[510]

Gerek müsbet,gerek menfi olarak ahiret ve cehennem inancı her dinde mevcuttur.[511]

Her dinde mükâfat ve mücâzat fikri vardır.Cennet ve cehennem hakikatı,bu fikrin müşahhas şekilde ifadesidir. Zira din,insanlar içindir. Mükâfat ve mücâzat ise,insanın hamurunda var olan bir histir. İnsan gönlünden bu hisleri kazıyıp atmak mümkün değildir. Kudret eli,insanı hazzı sever ve elemden kaçar tiynette yaratmıştır. Mükâfat insandaki hazzı arama meylinin,mücâzatta

elemden kaçma yaratılışının cevabıdır.

Kaldı ki dindarların yüksek tabakaları,dini vazifelerini yerine getirirken asla mükâfat ve mücâzat kaygısı içinde değildirler. Yüksek seviyeli bir dindar için,iyilik ve adalet Allahın emridir. Bunu yerine getirmek ise,sırf kulun Halıkına kulluk vazifesidir. Zulüm ve kötülükte Allahın yasak ettiği hareketlerdir.

Bunlardan kaçınmakta yine kulluk vazifesidir. Yüksek seviyeli bir dindar;zâhid ve müttakidir. İbadetlerini sırf livechillah yapar,kıldığı namazın,tuttuğu orucun,verdiği sadakanın mükâfatını beklemez ve bunu aklına getirmez.

Fakat bu zühd ve takva derecesi herkesten beklenemez. Dindarların kalabalık kitlesini teşkil eden halk tabakaları için,mücâzat ve mükâfat fikri zaruridir. Çünki bu fikir,yaratılışta mevcud derin bir his halinde insanın hamurunda vardır. İnsan,tinet ve tabiatı itibariyle mükâfata meyleder ve mücâzattan kaçar. Dindeki cennet ve cehennem akidesi insanoğlunun bu fıtri yapısına cevab verir.[512]

“Cennet ve Cehennem, şecere-i hilkatten ebede doğru uzanıp giden iki daldan tezahür eden iki semeredir ve kâinatın teselsülen gelmekte olan silsilelerinin iki neticesidir ve ebede doğru akıp giden kâinat seylinin iki mahzeni ve iki havuzudur. Evet Cenab-ı Hak gayr-ı mütenahî hikmetler için bu âlemi, imtihana sahne yaptı; yine sonsuz hikmetler için tegayyürata, tahavvülâta, inkılablara mahal olmasını irade etti; ve yine sonsuz gayeler için hayır ile şerri, nef' ile zararı, hüsün ile kubhu, hülâsa iyilikle kötülüğü karışık bir şekilde Cennet ve Cehennem'e tohum olmak üzere kâinatın şu mezraasına serpti. Evet madem ki bu âlem, nev-i beşerin imtihan meydanıdır ve müsabaka yeridir; iyilikle kötülüğün birbirinden tefrik edilemiyecek derecede muhtelit ve karışık olmaları lâzımdır ki, insanların dereceleri tezahür etsin. İmtihan ve tecrübe zamanları bittikten sonra, kötü insanlar:

"Ey mücrimler! Bir tarafa çekiliniz" [513] diye olan tüy ürpertici, saıkavari, şiddetli emr-i İlahîye maruz kalacakları gibi; iyi insanlar da «

"Daimî kalmak üzere Cennet'e giriniz."[514] diye olan Cenab-ı Hakk'ın mün'imane, şefikane, lütufkârane emirlerine mazhar olacaklardır. İnsanlar bu iki kısma ayrıldıktan sonra, kâinat da tasfiye ameliyatına uğrayacak. Kötülüğü, şerri, zararı tevlid eden maddelerin bir tarafa çekilmesiyle Cehennem'in; iyiliği, hayrı, nef'i doğuran maddelerin de diğer tarafa çekilmesiyle Cennet'in teçhizatları ikmal edilecektir.”[515]

a-CEHENNEM AZABI :

Cehennemin azabı herkesin dünyada irtikâb ettikleri günah nisbetinde olacaktır.

Hadiste:”Kıyamet gününde insanların en çetin azab çekecek olanı,Peygamber öldüren kimse yahutta bir peygamberin öldürdüğü kimse veya Heykel yapan ressamdır.”buyurmuşlardır.[516]

Hadiste:”Herkim sarhoş olarak ölürse muhakkak o cehennemin ortasındaki sekrân adı verilen çukura sarhoş olarak gönderilir.”buyurulmuştur.

Hadiste:”Şüphesiz cehennemde simsiyah,karanlık ve iğrenç kokulu bir (azab) denizi var ki,Allahın ihsan buyurduğu rızkı yeyip de ondan başkasına (yani put ve benzeri şeylere) ibadet eden ve amelleri ile halka mürâilik eden kimseleri Allah Taâla o denizde boğarak azab edecek”buyurulmuştur.

Hadiste:”Muhakkak cehennemde-şiddetli alevlenmesinden,yahut kâfirleri süratle yakalamasından dolayı-hebbeb denilen bir kuyu var ki her mütekebbir zorbayı orada iskân ettirmek Allaha vacibtir.”buyurulmuştur.

Hadiste:”Cehennemde öyle bir vadi var ki orasının şiddetinden ateş her gün 400 kere Allaha sığınır.”buyurmuştur. Kendisine,ya Rasulallah oraya kim girecektir?Rasulullah:Amelleriyle riyakârlık eden,seslerini halka beğendirmek için okuyan hafızlar ve okuyuculardır. Allahı en çok öfkelendiren okuyucular (dünya malı ve mevkii için) zaruretsiz hükümdarları ziyaret edenler orada dalkavukluk yapanlardır.”buyurmuştur.[517]

Âyette:”Onlar (yalnız o sözleri söylemekle kalmadılar.) bilakis o saati (kıyameti) de yalan saydılar. Biz o saati tekzib edenlere öyle çılgın bir ateş hazırladık ki o,kendilerini uzak bir yerden gördüğü zaman onlar bunun o müdhiş gazablanışını ve uğultusunu duyacaklardır.

Elleri boyunlarına bağlı olarak onun en dar yerine atıldıkları vakit orada (yetiş ey) helâk (diye) bağırırlar.”[518]

“Andolsunki biz yere en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara da atış taneleri yaptık ve onlara çılgın ateş (cehennem) azabı hazırladık(ahirette)

Rablerine küfredenler içinde (böyle) cehennem azabı vardır. O ne kötü dönüştür. Onun içine atıldıkları zaman onun kaynar halindeki kötü sesini işittiler (işitirler).

Öfkesinden hemen hemen çatlayacak gibi olur o. (Onlardan) Her güruh,içine atıldıkça kendilerine bekçileri sordular (sorarlar):”Size (bu) azab ile korkutan (bir peygamber) gelmedi mi? Onlar”Evet,dediler(derler);gerçek bize (bu) azapla korkutan peygamber gelmiştir. Fakat biz (onları) yalan saydık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir,siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz,dedik.”[519]

Bu azaba düçâr olanlar ise;öldükten sonra dirilmeyi,ahirette hesaba çekilmeyi inkâr eden kimselerin azab görecekleri yerin adı Saîrdir.

(Birde) Muhtelif günahların sebeb olduğu azabı çekmek için o günah sahibleri sakar adındaki cehennem tabakasına atılırlar. Buraya atılıp azab görecekler hakkında Kur’an-ı Kerimde Cenâb-ı hak buyuruyor ki:[520]”Her nefis,kazandığı şey mukabilinde bir rehindir. (Allah katında mesuldür. Ateşle muaheze olunacaktır.) Ancak sağcılar (Mü’minler) böyle değil.(Çünki onlar taatle kendilerini kurtarmışlardır.) Onlar cennettedirler. Soruştururlar,günahkârları (na hallerini):Sizi cehenneme sokan nedir? (Günahkârlar) dediler (derler):Biz namaz kılanlardan

değildik,yoksula yedirmezdik,bizde (bâtıla) dalanlarla beraber dalardık. Ceza (ve hesab) gününü de yalan sayardık. Nihayet bize ölüm gelip çattı.”[521]

Hülasa,öldükten sonra tekrar dirilip mahşer yerine gelen beden ile ruhtur. Orada ve daha sonra cehennemde azab görecek olanda ruh ile bedendir. Çünki dünyada küfreden,günah işleyen,Allaha isyan eden beden ile ruh idi. Dünyada iken iman edip ibadeti taatta bulunan beden ile ruh olduğu için,kabirde,mahşerde,cennette türlü türlü nimetlerle mükâfatlananda beden ile ruhtur. Yani ahiret aleminde görülecek ceza,azab yalnız ruha aid olmayacak. Nitekim görülecek olan mükâfatta yalınız ruha verilmeyecektir.[522]

Cehennemin dehşeti konusunda İbni Abbas:” Ân ”[523] âyetini tefsirde:”Cehennemin hararetinin son dereceye varması demek” ve:”Yelgâ Esâma” ‘Günahının cezasını bulur.’ âyetini de ‘ceza’ olarak açıklar.[524]

b-CEHENNEM NEREDEDİR ?

“Cehennemin yeri, bazı rivayatla "Taht-el Arz" denilmiştir. Başka yerlerde beyan ettiğimiz gibi;[525] Küre-i Arz, hareket-i seneviyesiyle ileride mecma-ı haşir olacak bir meydanın etrafında bir daire çiziyor. Cehennem ise, Arzın o medar-ı senevîsi altındadır demektir. Görünmemeleri ve hissedilmemeleri, perdeli ve nursuz ateş olduğu içindir. Küre-i Arzın seyahat ettiği mesafe-i azîmede pek çok mahlukat var ki, nursuz oldukları için görünmezler. Kamer, nuru çekildikçe vücudunu kaybettiği gibi, nursuz çok küreler, mahluklar gözümüzün önünde olup göremiyoruz.

Cehennem ikidir: Biri suğra, biri kübradır. İleride suğra, kübraya inkılab edeceği ve çekirdeği hükmünde olduğu gibi, ileride ondan bir menzil olur. Cehennem-i Suğra yerin altında, yani merkezindedir. Kürenin altı, merkezidir. İlm-i Tabakat-ül Arzca malûmdur ki: Ekseriya her otuzüç metre hafriyatta, bir derece-i hararet tezayüd eder. Demek merkeze kadar nısf-ı kutr-u Arz, altıbin küsur kilometre olduğundan, ikiyüz bin derece-i harareti câmi', yani ikiyüz defa ateş-i dünyevîden şedid ve rivayet-i hadîse muvafık bir ateş bulunuyor. Şu Cehennem-i Suğra, Cehennem-i Kübra'ya ait çok vezaifi, dünyada ve Âlem-i Berzah'ta görmüş ve ehadîslerle işaret edilmiştir. Âlem-i Âhiret'te, Küre-i Arz nasılki sekenesini medar-ı senevîsindeki meydan-ı haşre döker; öyle de içindeki Cehennem-i Suğra'yı dahi Cehennem-i Kübra'ya emr-i İlahî ile teslim eder.

..... bir Fâtır-ı Hakîm ki; dağ gibi koca bir ağacı, tırnak gibi bir çekirdekte saklar. Elbette o Zât-ı Zülcelal'in kudret ve hikmetinden uzak değildir ki; Küre-i Arz'ın kalbindeki Cehennem-i Suğra çekirdeğinde Cehennem-i Kübra'yı saklasın.”[526]

c-EHLİ KÜFÜR VE ÂSİ MÜ’MİNLERİN DURUMU :

Kur’an-ı Kerimde ifade edildiği üzere kâfirler yani Allahı bile bile inkâr edenler,cehennemde ebedi ve daimi olarak kalacaklardır. Âyette:”Küfredenler;gerek ehli kitaptan olsun gerek

müşriklerden muhakkak cehennem ateşindedirler,orada ebedi kalacaklardır. Onlar bütün yaratıkların en şerlisidirler.”[527]

Kâfirler kıyamet günü cehenneme gidecekler,orada ebedi kalacaklardır,diğer bir mâna ile küfür,hulûde yani ebediliğe sebeb olmak itibarıyla aynı ateş hükmündedir. Birde denilmiştir ki;onların bulundukları küfür ve meâsi hali hakikatte ayniyle ateştir. Bu neşette âraz suretinde zuhur edersede neş’eti uhrada (son yaratılışta) o suretten çıkar,hakiki sureti ile ateş olarak zuhur eder. Bu iki mânaca onlar dünyada cehennem ateşinin içindedirler. Ahirette de onda muhalled,ebedi olarak kalacaklardır,demek olur.[528]

“Çendan, kâfir az bir ömürde bir günah işlemiş, fakat o günah içinde nihayetsiz bir cinayet var. Çünki küfür, bütün kâinatı tahkirdir, kıymetlerini tenzil etmektir ve bütün masnuatın vahdaniyete şehadetlerini tekzibdir ve mevcudat âyinelerinde cilveleri görünen esma-i İlahiyeyi tezyiftir. Onun için, mevcudatın hakkını kâfirden almak üzere, mevcudatın sultanı olan Kahhar-ı Zülcelal'in kâfirleri ebedî cehenneme atması, ayn-ı hak ve adalettir. Çünki nihayetsiz cinayet, nihayetsiz azabı ister.”[529]

Bediüzzaman Hazretleri bunun adalet cihetini ise şöyle izah etmektedir:

” SUAL: Kısa bir zamandaki küfre mukabil, hadsiz bir zaman Cehennem'de hapis nasıl adalet olur?

ELCEVAB: Sene, üçyüz altmışbeş gün hesabıyla, bir dakikada katl, yedi milyon sekiz yüz seksen dört bin dakika hapis iktizası kanun-u adalet iken; bir dakika küfür, bin katl hükmünde olduğundan, yirmi sene ömrünü küfürle geçiren ve küfür ile ölen bir adam, kanun-u adaletle elli yedi trilyon ikiyüz bir milyar iki yüz milyon sene beşerin kanun-u adaletiyle hapse müstehak olur. Elbette adalet-i İlahî ile vech-i muvafakatı bundan anlaşılıyor.

Birbirinden gayet uzak iki adedin sırr-ı münasebeti şudur ki: Katl ve küfür, tahrib ve tecavüz olduğu için, gayre tesirat yapar. Bir dakikada katl, lâakal zahirî âdete göre onbeş sene maktulün hayatını selbeder, onun yerine hapse girer. Bir dakika küfür, binbir esma-i İlahîyi inkâr ve nukuşlarını tezyif ve kâinatın hukukuna tecavüz ve kemalâtını inkâr ve hadsiz delail-i vahdaniyeti tekzib ve şehadetlerini reddetmek olduğundan.. kâfiri, binler seneden ziyade esfel-i safilîne atar, «hâlidîn' de hapseder.”[530]

Ebedi ceza hikmete muvafık olmakla bunun merhamet ve şefkati ilâhiyye ile olan münasebetine gelince:” O kâfir hakkında iki ihtimal var. O kâfir, ya ademe gidecektir veya daimî bir azab içinde mevcud kalacaktır. Vücudun velev Cehennem'de olsun, ademden daha hayırlı olduğu vicdanî bir hükümdür. Zira adem, şerr-i mahz olduğu gibi, bütün musibet ve masiyetlerin de merciidir. Vücud ise velev Cehennem de olsa, hayr-ı mahzdır. Maahaza kâfirin meskeni Cehennem'dir ve ebedî olarak orada kalacaktır.

Fakat kâfir, kendi ameliyle bu duruma kesb-i istihkak etmiş ise de, amelinin cezasını çektikten sonra, ateş ile bir nev' ülfet peyda eder ve evvelki şiddetlerden âzade olur. O kâfirlerin dünyada yaptıkları a'mal-i hayriyelerine mükâfaten, şu merhamet-i İlahiyeye mazhar olduklarına dair işarat-ı hadîsiye vardır.

Maahaza cinayetin lekesini izale veya hacaletini tahfif veyahut icra-yı adalete iştiyak için cezayı hüsn-ü rıza ile kabul etmek, ruhun fıtrî olan şe'nidir. Evet dünyada çok namus sahibleri, cinayetlerinin hicabından kurtulmak için, kendilerine cezanın tatbikini istemişlerdir ve isteyenler de vardır.”[531]

Öyle ki bu inkârı bir lahza bile olsa,kâfirin her küfrü ve her lahza-i küfrü bir seyyie-i ebediyedir.[532]

Peygamberimiz şöyle buyurur:”Cennet halkı cennete,cehennem halkı da cehenneme vardıkları zaman,ölüm getirilerek tâ cennet ile cehennem arasında durdurulur. Sonra boğazlanır.Daha sonrada bir münadi:Ey cennet ahalisi,artık ölüm yoktur ve ey cehennem ahalisi,artık (size de) ölüm yoktur,diye nida eder. Bunun üzerine cennet ahalisinin sevinci bir ferah eklenerek artar.

Diğer hadiste:”Eğer bir kimse sevincinden ölmeseydi muhakkak (o gün sevincinden) cennet halkı ölürdü. Herhangi bir kimsede üzüntüsünden ölmüş olsaydı muhakkak (o gün üzüntüsünden) cehennem halkı ölürdü.”

Şeyh Muhiddin İbni Arabinin “Fütuhatül Mekkiyye”deki ibaresi şöyledir:Biliniz ki cehenneme girdikleri zaman üzerlerine cehennemin kapıları öyle bir kapanışla kapatılır ki,ondan sonra sonsuz ebedlerde,sonsuz zamanlarda bir daha açılma yoktur.

Cehennemden,cehennem ehlinin çıkacağı anlaşılarak gelen her şeyden murad,içerisinde mü’minlerin âsilerinin bulunduğu en üst tabakasıdır. Mü’minlerin âsileri şefaatle (oradan) çıkarlar.[533]

Hasılı:”Küfür üzerine ölen bir kâfir,ebedi bir ömür ile yaşayacak olursa,o gayrı mütenahi ömrünü behemehal küfür ile geçireceği şüphesizdir. Çünki kâfirin cevheri ruhu bozulmuştur. Bu itibarla o bozulmuş olan kalbin gayr-ı mütenahî bir cinayete istidadı vardır. Binaenaleyh ebedî cezası, adalete muhalif değildir.

O kâfirin masiyeti; mütenahî bir zamanda ise de, gayr-ı mütenahî olan umum kâinatın vahdaniyete olan şehadetlerine gayr-ı mütenahî bir cinayettir.

Küfür, gayr-ı mütenahî nimetlere küfran olduğundan, gayr-ı mütenahî bir cinayettir.

Küfür, gayr-ı mütenahî olan zât ve sıfat-ı İlahiyeye cinayettir.

İnsanın vicdanı, zahiren mütenahî ise de, bâtınen ebede bakıyor ve ebedi istiyor. Bu itibarla, gayr-ı mütenahî hükmünde olan o vicdan, küfür ile mülevves olarak mahvolur gider.

Zıd zıddına muanid ise de, çok hususlarda mümasil olur. Binaenaleyh iman lezaiz-i ebediyeyi ismar ettiği gibi, küfür de âlâm-ı elîmeyi ve ebediyeyi âhirette intac etmesi şe'nindendir.

... gayr-ı mütenahî olan bir ceza, gayr-ı mütenahî bir cinayete karşı ayn-ı adalettir.”[534]

Hadisi Şerifte:”İman ehlinden âsi olanların cehennemde en uzun kalanları,cehennemde dünya

yaratıldığından beri yıkılıncaya kadar geçen zaman kalacak ki,oda yedi bin senedir.”buyurulmuştur.

Buda yıldızların seyirlerinin miktarını bilen müneccimlerin görüşüne göre gezegenlerin sayısı kadardır. Gezegenlerden herbiri için bir sene vardır.

Alimlerin bazıları dünyanın ömrü,burçların sayısına göre on iki bin senedir,demişlerdir.

Diğer bazıları da,dünyanın ömrü,gökyüzündeki feleğin derecelerinin sayısı ve her derece için bin sene olmak üzere 366.000 senedir,demişlerdir.

Bazı keşif erbabı da:”Dünyanın ömrü 366.000 X 366.000-i birbiriyle çarpmaktan hasıl olan miktardır. O miktardan ne bir gün fazla nede bir gün eksik olmaz.”demişlerdir.(yani 129.600.000.000.senedir)

En iyisini yüce ve münezzeh olan Allah bilir.[535]

d-CEHENNEM MAHLUK MUDUR ?

Cennet ve cehennem ehli sünnete göre yaratılmışlardır. Cennet yüksektedir,cehennem alçaktadır.

Mu’tezileye göre,yaratılmamışlardır.

Yaratılmış olduklarına delil ise,şu âyetlerdir:”İnkâr edenler için hazırlanmış ateşten sakının.”[536] âyeti ve”Ey Âdem.Doğrusu bu,senin ve eşinin düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın,yoksa bedbaht olursun. Doğrusu cennette ne acıkırsın,nede çıplak kalırsın,orada ne susarsın,nede güneşin sıcağında kalırsın,dedik.”[537] âyetleri de cehennemin var ve el’ân hazır olduğunu bildirmektedirler.

Âyette mazi yani geçmiş sığa ve çekimiyle zikredilen “Uîddet “kelimesi,cehennemin el’ân mahluk ve mevcud olup,ehli İ’tizalin bilâhare vücuda geleceğine zehabları gibi olmadığına işarettir.

Bir hadise göre,cehennem matvi;yani bükülmüştür,yani tam açık ve açılmış değildir. Demek cehennemin bir yumurta gibi,arzın merkezinde mevcud ve bilâhare tezahür edeceği,mümkinattandır.

Cehennemin şimdi mevcud olmadığına mu’tezileleri sevkeden,bu hadis olsa gerektir.[538]

Oysa bir çok hadislerde ve mezkur olduğu üzere âyettede cehennemin el’ân mevcud olduğu ifade edilmektedir.

8-FETRET EHLİNİN VE PEYGAMBERDEN UZAKTA BULUNANLARIN DURUMU :

Fetret;vahiy ve semavi hükümlerin sükûn zamanı olduğu için,iki peygamberi zişân devirleri arasındaki zaman...[539]

Fukahaca İsa (AS) ile Resuli Ekrem (SAM) arasındaki zaman kasdedilir. Bu altıyüz küsur sene zarfında gelip geçenlere ehli fetret denilir.[540]

İmanı terkedenler mahzâ ihtiyarı sefeh ile farzı kat'iyi ihlal eylemiş olduklarından azabı elime müstehak olurlar. Ama böyle bir davet ve ihbar tahakkuk etmedikçe Allah Taâlanın imanla emreylediği ma'lum olmaz ki tariki azaba istihkakıyla hüküm tertib eylesin,muktezâyı hakkı insaf budur.

"Biz peygamber göndermediğimiz hiçbir halkı cezalandırmayız."[541] nazmı celili gibi âyâtı furkaniyede buna delalet eder. Mesleki i'tizale garib olan vücubu akliyyeye zehabla bazı Eimme-i Hanefiyemiz âyeti mezkuredeki rasulü aklada şamil kılmak nefiy olunan tazibi azabı dünyeviden ibaret olmak ile te'vile kıyam eylemişlerse de şamil olmadığı aşikârdır. Çünki tamim ve tahsisi karine-i vâzıha ile olabilir. İmamı Âzam Efendimizin:"Lâ uzre liehedin fil cehli bihâlikıhi limâ yerâ halkes semavâti vel ard."(Yer ve göklerin yaratılışını gören için,kendi Halık ve yaratıcısını bilmemede hiçbir kimse için bir özür yoktur ve olmaz.) kavilleri imamı İbnül Hümam gibi ecelle-i a'lamın tahrirleri üzere tahakkuku bi'set ve usûlü da'vet haline mahmuldür.

"Velev lem yeb'asillâhu rasûlen levecebe âlel halki ma'rifetühü taâla bi ukûlihim.",(Eğer Allah hiçbir peygamber göndermeseydi,muhakkakki insanlara akıllarıyla yaratıcılarını bilmek vacib olur,gerekirdi.) kelâmları da ma'rifetullahın şiddetini,vuzuhunu tasvir sadedinde vücubu istihsani iradesiyle müevveldir.

Ve fıtratı sahihanın vücudu rabbaniyeye şehadeti o kadar vazıhtır ki,rasul gelmemiş olsa bile yine halâikıyla marifeti ilâhiyeyi tahsil ve hakkı şükrünü îfa ile mün'imi hakikiyi tebcil etmeli idiler,demektir.

Kaldı ki;"Ferîkun fil cenneti ve ferîkun fissaîr."Bir kısım cennette,bir kısım cehennemde."[542] Mantûki celili iktizasında azâbı nâra layık olmayanlar ehli cennet olmak lazım gelir. Bu halde sît-i İslâmdan bîhaber olan müşrikler işrâk hususunda mazur olmalarına binaen cümlesinin cennete girmesi lazım gelmez mi?denirse;Makamı cevabta;-Hayır- cümlesi,girmiyecek,deriz. Çünki ehâdis ve âsârı sahihanın delalet eylediği üzere zamanı fetrette veya sît-i İslâma vasıl olmayan kıtâtı meçhulenin birinde bulunup Tevhidi Bâriye akıl erdirememiş olanlar yevmi kıyamette ;-Ya Rab. Bizler enbiya-i izam vasıtasıyla dini hakka davet edilmiş olsaydık,iman ederdik.- diyecekleri cihetle emri hakla imtihan olacaklardır. Şöyleki,hakkın davetine icabet ve emrine itaat ve imtisal iddiasında bulunmaları üzere onlara hitaben eğer sözünüzde sâdık iseniz şu karşınızdaki ateşe giriniz,denecek ve ekserisi imtina edeceği cihetle der'âkab zebaniler onları nâr-ı cahîme (cehennem ateşine) idhal eyleyeceklerdir. Yalnız bi'seti nebiye ıttılâ-ı kesb eylemiş olsa idi,filhakika iman edeceği ilmi ezelide sabit olanlar işitecekleri lezzeti hitabla neşeyâb olarak hemen kendilerini mezkur ateşe ilkâ edecekler.

Ateş ise haklarında nârı İbrahim (AS) gibi berdu selâm [543]olarak mezbûrları ihrak

etmeyecektir. İmdi bunlar emri ilâhiye imtisal ile sıdkı müddeâları enzarı halâyıkta tebeyyün etmekle mesûbâtı ebediyye ve tavâifi ehli iman gibi dahili cennât aleyh olacaklardır.

Zamanı fetrette bulunan ecdadı kiram hazreti rasul (SAM)ın şu imtihan dehşetini,şânda sâir erbabı kerem ve insafla beraber saadeti ezeliyelerini ibraza muvaffak buyurulacakları tayakkun gerde-i emâsili ûrfâdır. Amma madeni güher füyuzâtı âver habibi hak ve şefii halk olan Ebeveyni kerimeyn,ceddi âlileri bulunan Abdulmuttalib hazretleri gibi zaten ehli tevhid ve marifet oldukları cihetle âzâde-i külfeti imtihan ve duhulü cennette hemnian asfiyayı Rahman olacakları meczûmu ûlül irfan ve müslimi ihtiram sîm-i erbabı iz'andır. İmamı Âzamın ibare-i meşhuresi bu hakikata mübayin değildir.(Kemâ lâ yahfa âla ehlihi)

Böyle büyücek bir imtihanda yakayı kurtarabilmek ne kadar dûşvâr olduğu vâreste-i tezekkürdür. İmdi (şimdi) bi'seti enbiyanın ibâdullah hakkında ne büyük lutuf ve inayet olduğu bundanda zahir nümâyan olurki;vaktiyle daveti enbiyaya icabet eylemiş bulunan süedâyı muvahhidini iş bu belâyı imtihandan rehâyab olacaklardır. (İfâdâtı salifemize –geçmiş sözlerimize- delalet eden ehâdisi şerifenin biri şudur):'Erbâtün;ve Raculün ahmakun,ve raculün heremen,ve raculün mâte fi fetretin....-ilâ en kâle- ve emmellezi mâte fi fetretin feyekûlü Rabbî mâ âtânî leke rasûlün fe ye'huzu mevâsigehum li yutiâhü fe yürsile ileyhim en udhilun nâre fe men dehelehâ kânet aleyhi berden ve selâmen ve men lem yedhulhâ yushâbu ileyhâ' bakileride kitabı ehâdisi tetebbu edenlere... Ezcümle –Mevâhiib Ledünniye Şerh-ine müracaat edenlere pûşide olmaz.

Etfâli müşrikin (Kâfir çocukları) haklarında da bu yolda bir imtihanın sırnûma olacağı mervidir. Ancak esah olan onların –istihkaklarına binaen değil- huddam olmak üzere cenneti a'laya duhul ile mütenâîm olmalarıdır. Amma evladı mü'minin hükmi şer'ide mü'min olup bil icma dahili cennet yerin olacaklardır."[544]

Bazılarına göre ise;fetret devrinde ölenlerle müşriklerin çocukları a'raf denilen yerde kalacaktır.[545]

Bu dört sınıf hakkında ve bu meâlde daha bir çok hadislerde Suyuti tarafından zikredilmiştir.[546]

Bu konuda Bediüzzaman Hazretleri isabetli cevabı şöyle vermektedir." kâfirin çocukları, gerçi ehl-i necattırlar; fakat hukukta, hayatta pederlerine tâbi' ve alâkadar olmasından, cihad darbesinde o mâsumlar memlûk ve esir olabilirler."[547]

Ve bunu şöyle delillendirmektedir." Feraiz-i şer'iyeyi yapmağa mecbur olmayan ve mesnuniyet cihetiyle de yapmayan ve kabl-el büluğ vefat eden çocuklar Cennet'e lâyık ve sevimli çocuk olarak kalacaklar."[548]

Ehli Fetret üç sınıfa ayrılmaktadır:"1-Cenâb-ı Hakkın birliğini zekâsıyla düşünüp bulan ve bilen kimselerdir. Bunlardan bir kısmı hiçbir şeriâta dahil olmamıştır. Kus İbni Saîde,Zeyd ibni Amr,İbni Nüfeyl gibi. Bir kısmı bir şeriâta dahil olmuştur. Tubba ve kavmi gibi.

2-Tevhidi tebdil ve tağyir edip şirki kabul eden ve kendisi için bir şeriât uydurup tahlil ve tahrim

(helal ve haram hüküm) edenlerdir. Amr ibni Luhay gibiki,araplar arasında putperestliğin vâzıîdır. Bâhire,Sâibe,Vasîle,Hâm gibi ahkâm teşri' etmiştir. Araplardan cinlere,meleklere ibadet edenler vardı. Kız çocuklarını yüz karası addedenler,diri diri toprağa gömenler bulunuyordu.

3-Ne müşrik nede muvahhid olup bir peygamberin şeriâtına dahil olmayan ve kendisi için ne bir şeriât,ne bir icad ve ihtira' etmeyip bütün ömrünü gafletle geçiren ve zihni böyle metafizik düşüncelerden tamamiyle hâli bulunan kimselerdi. Cahiliyye devrinde böyle üçüncü bir sınıf halkta vardı.

Ehli fetretin bu üç sınıf halktan ikinci sınıfın tazib olunacakları küfürleri muktezası muhakkaktır. Üçüncü sınıf,hakiki ehli fetrettir. Bunlarında muazzeb olmadıkları...nusûsun şehadetiyle sabit bir hakikattır.[549]

"Ehl-i fetret, ehl-i necattırlar. Bil'ittifak, teferruattaki hatiatlarından muahazeleri yoktur. İmam-ı Şafiî ve İmam-ı Eş'arîce; küfre de girse, usûl-i imanîde bulunmazsa, yine ehl-i necattır. Çünki teklif-i İlahî irsal ile olur ve irsal dahi, ıttıla' ile teklif takarrur eder. Madem gaflet ve mürur-u zaman, enbiya-i salifenin dinlerini setretmiş; o ehl-i fetret zamanına hüccet olamaz. İtaat etse sevab görür, etmezse azab görmez. Çünki mahfî kaldığı için hüccet olamaz."[550]

Ehli fetretin uhrevi azablarına dair vârid olan bir kısım rivayetlere gelince,ona karşı verilen cevabı da allame-i Bennani eserinde genişçe açıklama yaptıktan sonra özetle;bazı ehli fetretin azabta olduğunu ifade eden hadisler ahâdi –yaygın olmayan- hadislerden başkası değildir,der.[551]

Özellikle zamanımız ile alakalı olarak farklı tesbit,teşhis ve hüküm getiren Bediüzzaman Hazretleri şöyle ifade etmektedir.

"Şiddet-i şefkat ve rikkatten, bu kışın şiddetli soğuğuyla beraber manevî ve şiddetli bir soğuk ve musibet-i beşeriyeden bîçarelere gelen felâketler, helâketler, sefaletler, açlıklar şiddetle rikkatime dokundu. Birden ihtar edildi ki: Böyle musibetlerde kâfir de olsa hakkında bir nevi merhamet ve mükâfat vardır ki, o musibet ona nisbeten çok ucuz düşer. Böyle musibet-i semaviye, masumlar hakkında bir nevi şehadet hükmüne geçiyor.

Üç-dört aydır ki, dünyanın vaziyetinden ve harbinden hiç bir haberim yokken Avrupa'da Rusya'daki çoluk çocuğa acıyarak tahattur ettim. O manevî ihtarın beyan ettiği taksimat, bu elîm şefkate bir merhem oldu. Şöyle ki:

O musibet-i semaviyeden ve beşerin zalim kısmının cinayetinin neticesi olarak gelen felâketten vefat eden ve perişan olanlar eğer onbeş yaşına kadar olanlar ise, ne dinde olursa olsun şehid hükmündedir. Müslümanlar gibi büyük mükâfat-ı maneviyeleri, o musibeti hiçe indirir.

Onbeşinden yukarı olanlar, eğer masum ve mazlum ise, mükâfatı büyüktür; belki onu Cehennem'den kurtarır. Çünki âhirzamanda madem fetret derecesinde din ve din-i Muhammedî'ye (A.S.M.) bir lâkaydlık perdesi gelmiş ve madem âhirzamanda Hazret-i İsa'nın (A.S.) din-i hakikîsi hükmedecek, İslâmiyetle omuz omuza gelecek. Elbette şimdi, fetret gibi karanlıkta kalan ve Hazret-i İsa'ya (A.S.) mensub Hristiyanların mazlumları çektikleri felâketler,

onlar hakkında bir nevi şehadet denilebilir. Hususan ihtiyarlar ve musibetzedeler, fakir ve zaîfler, müstebid büyük zalimlerin cebr ü şiddetleri altında musibet çekiyorlar. Elbette o musibet, onlar hakkında medeniyetin sefahetinden ve küfranından ve felsefenin dalaletinden ve küfründen gelen günahlara keffaret olmakla beraber, yüz derece onlara kârdır diye hakikattan haber aldım. Cenab-ı Erhamürrâhimîn'e hadsiz şükrettim. Ve o elîm elem-i şefkatten teselli buldum.

Eğer o felâketi gören zalimler ise ve beşerin perişaniyetini ihzar eden gaddarlar ve kendi menfaati için insan âlemine ateş veren hodgâm, alçak insî şeytanlar ise, tam müstehak ve tam adalet-i Rabbaniyedir.

Eğer o felâketi çekenler, mazlumların imdadına koşanlar ve istirahat-ı beşeriye için ve esasat-ı diniyeyi ve mukaddesat-ı semaviyeyi ve hukuk-u insaniyeyi muhafaza için mücadele edenler ise, elbette o fedakârlığın manevî ve uhrevî neticesi o kadar büyüktür ki; o musibeti onlar hakkında medar-ı şeref yapar, sevdirir.”[552]

a-Peygamberimizin peder ve validelerinin ve Abdulmuttalibin necatları nedir? Ehli Necat mıdır?

“Ehl-i necattır ve ehl-i Cennet'tir ve ehl-i imandır. Cenab-ı Hak, Habib-i Ekreminin mübarek kalbini ve o kalbin taşıdığı ferzendane şefkatini, elbette rencide etmez.”[553]

Bir dine mensub olup olmamaları konusunda ise:” Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm'ın, bilâhere gaflet ve manevî zulümat perdeleri altında kalan ve hususî bazı insanlarda cereyan eden bâkiye-i dini ile mütedeyyin olduğuna rivayat vardır. Elbette Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm'dan gelen ve Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ı netice veren bir silsile-i nuraniyeyi teşkil eden efrad, elbette din-i hak nurundan lâkayd kalmamışlar ve zulümat-ı küfre mağlub olmamışlar.”[554]

Bu hususta Celâlüddin Hâfız Suyûtinin (Mesâlikül Hünefa fi Vâlideyil Mustafa (SAM)adlı kitabında geniş bilgi olup,özetle şöyle der:

1-Rasulü Ekremin vâlideyni zümre-i nâciyedendir. Çünki bunlar,bi’seti Muhammediyeden evvel vefat etmişlerdir. Bi’setten evvel vefat edenlere ise azab yoktur. Bununla ilgili âyetler vardır.[555]

2-Rasulü Ekremin ebeveyni ehli necattırlar. Çünki bu muhterem ana ve babanın ehli şirk oldukları sabit olmamıştır. Belki bunlar,tâife-i arabtan Zeyd ibni Amr,İbni Nüfeyl ve Varaka ibni Nevfel ve emsalleri gibi büyük babaları İbrahim (AS) dan an’anevi vâris olabildikleri bazı âdâb ve itikad üzere olan bir zümre-i nâciye ve muhteremeden ma’duddurlar.

3-Rasulü Ekremin ebeveyni müşrik değillerdir. Çünki Allahu Taâla Rasulü Ekremin ana ve babasına hayat bahşetmiş ve bu muhterem ana baba;aziz oğullarının Nübüvvet ve Risaletini kabul ve iman etmişlerdir.[556]

S O N S Ö Z

Ahiret ve ahiret ahvali gibi ulvi meselelerin her bir meselesi başlı başına bir araştırma konusunu gerektirmektedir.

Zamanımıza kadar bir çok mevsûk kaynak ve araştırmalar gelmiştir. Fakat bunların müteferrik olup,hepsinin bir küllî kütüphanede olmayışı,gerekli istifadeyi sağlayamamış ve engellemiştir.

Ahiret meseleleri Ma'rifetullahtan sonra en büyük ve en birinci mesele olması itibariyle,insanın câmiîyyetine binaen başına açılmış en mühim gayelerinden birisidir. Şöyle bir misalle açıklayacak olursak:

Büyük,intizamlı ve gayet sanatkârane yapılmış bir gemide olupta;uçsuz bucaksız bir denizde seyahata çıkan bir kişinin bilmesi gereken en mühim meselesi,bu geminin kaptanının olup olmadığı bilmesi veya bilmeye çalışması,intizamlı giderek karaya oturmayıp veya herhangi bir yere çarpmayan bu geminin ustasının gayet mâhir ve işinde âlim olduğunu bilerek bu büyük gemiyi nereye götürdüğünü,âkibetin,neticenin nereye vardığını ve varacağını bilmek, her zîşuurun düşünmesi gereken bir meseledir.

Geminin sahibini bilen ve bunun hademelerinin de gayet vazife-perver,vazifelerine dikkat eden emniyetli kimseler olduğunu bilen,gemideki şahsın hem emniyeti artar hem de gemide etrafı rahatça tenezzüh edip,lezzet alır. Yoksa bilmediği takdirde her ân korku ile karşı karşıya kalarak hayatından elem alıp,kendi yükünü gemiye bırakmayıp kendisi zilletle taşımaya mecbur olacak,neticede emniyetsizlik cezası olarakta ya tardedilecek veya umumu vazifesizlikle ithamdan hapse müstehak olacaktır.

Aynen böylede;Dünyada,feza denizinde bir gemi olup,onun sahibi olan Cenâb-ı Hak görevli memurları olan meleklerle beraber bir hedefe doğru,yani haşir meydanına,ahirete,neticede iki mahzen hükmünde olarak cennet veya cehenneme doğru sevketmektedir.

Oysa bunlardan habersiz olup inkâr eden ise;aynen misalimizdeki gibi gemide olup da,kaptan ve hademelerini inkâr eden,geminin de başıboş olarak dolaştığını söylemesi gibi olur ki;eşek kat kat eşek olsa sonra dönüp insan olsa bu fikri kabul etmiyorum diye kaçacaktır. İnsan olup bunu kabul etmekle,eşek kalıp bunu kabul etmeme tercihinde bulunsa;eşek kalıpta böyle kat kat katmerli eşek olmaktan kaçınacaktır.

Ahiret davası ki,yüzyirmidört bin peygamber ve milyonlarca evliya ve sayısız emniyetli kişilerce ve başta kütüb ve suhuflarca musaddaktır.

Örneğin,bir yemeği yemeğe başlıyacağın sırada birisi gelip "Bu yemek zehirlidir"dese,o yemeği yemezsin. O adam yalancı olup,yemeğin kendisine kalması için böyle söylemiş olsa da yinede yemezsin. Çünki,zayıf bir ihtimalle de olsa söylediği doğru olabilir diye düşünür ve kendi kendine:"Eğer yemezsem,olsa olsa aç kalırım,bir şey olmaz ama eğer yersem,belki doğru söylemiştir. O zaman zehirlenir,ölürüm."dersin. Misaller çoğaltılabilir.

O halde,azda olsa akıl sahibi olan bir kimse,hiçbir zaman,yüzyirmidörtbin peygamberin,dünyanın en büyük evliya ve alimlerinin,mesleklerinde mütehassıs olan kimselerin her birinin söyledikleri sözü,bir falcının,bir müneccimin veya bir hristiyan doktorun sözünden aşağı tutamaz. Çünki,bunların sözü ile kendini biraz eziyete sokuyor,daha büyük olan acı ve ızdıraplardan kurtulmak istiyor,az olan üzüntü ve acı,çok olan bir şeye oranla azdır. Bir kimse,dünya ömrünün,başlangıçsızlık ve sonsuzluk karşısında ne kadar kısa olduğunu düşünse,çektiği acıların,o büyük tehlike karşısında ne kadar az kalacağını anlar. Ve kendi kendine şu soruyu sorabilir:”Eğer onlar doğru söylüyorsa ve ben böyle bir azabta kalırsam,ne yaparım? Rahat ve zevk içinde geçirdiğim şu birkaç günün ne kıymeti olabilir? Söylediklerinin doğru olmaması da imkânsız değildir.”

Sonsuzluk kavramını şöyle basit bir örnekle açıklamak mümkündür:Bütün dünya buğdayla dolu olsa ve bir kuşa her yılda bu buğdaydan bir tane yiyeceksin dense,o buğday biterde sonsuzluk hiç azalmaz,o halde,bu kadar uzun bir süre devam edecek olan bir azab,ruhânide olsa,cismanide olsa,hayalide olsa nasıl çekilebilir? Dünya onun yanında ne kadarki?

Bu düşüncede olupta,ihtiyatı elden bırakmamayı ve bu tehlikeden kaçınmayı,ister sıkıntı ile,ister zan ile lüzumlu görmeyen hiçbir akıllı olamaz. Çünki,az bir ihtimal bulunduğu halde,insanlar zengin olmak için,uzun deniz yolculuklarına çıkıp,bir çok sıkıntılara katlanırlar. Bir kimsede kesin bir inanç yoksa,zayıf bir zanda mı yoktur? Eğer kendine acıyorsa zayıf bir ihtimal dahi olsa,bu gerçeklere önem verir.

Bunun için Hz. Ali (RA),bir dinsizle mücadele ederken şöyle dedi:”Eğer senin dediğin gibi;-Haşâ Allah ve azab yoksa- o zaman mesele kalmaz,sende kurtulursun,bende. Fakat bizim dediğimiz gibi –Allah varsa ve azab mükâfat göreceksek- biz kurtulduk,sen düştün,sonsuza dek azabta kaldın. Hz. Ali (RA) o dinsizin anlıyacağı bir dille konuştuğu için böyle söylemiştir. Yakîn sözünde ve inancında şüpheli olduğu için değil. Zira bildiği gerçek yolun,o dinsiz tarafından anlaşılamayacağını anlamıştı. Hz. Ali:”Şu görünmeyen gayb alemi açılsa,Allahı şu kafa gözümle görsem imanım artmaz.”demekle imanının ne derece büyük olduğunu göstermektedir.

O halde,dünyada ahiret için azık toplamakla uğraşmayandan başkası ahmaktır. Bununda nedeni gerçekleri görmemezlikten gelmek ve düşünmemektir. Çünki dünyalık arzu ve hevesler,bunu düşünmelerine zaman bırakmıyor. Yoksa kesin olarak yada büyük bir ihtimalle,hatta zayıf bir ihtimalle dahi olsa,bunları bilenlerin tümüne mantık kuralları gereğince,o büyük tehlikeden kaçınmak,güvenilir ve ihtiyatlı bir yol tutarak yüce Allahın dilemesiyle selâmete kavuşmak zaruri olur.[557]

MEHMET ÖZÇELİK

İÇİNDEKİLER

A H İ R E T A H V A L İ…….1

Ö N S Ö Z-……..……..1

A-AHİRETİN İSBATI : …….…… 2

1-PEYGAMBERLERİN İSBAT VE DELİLİ : ……4

2-KUR'AN AÇISINDAN AHİRET : …….5

3-İMANIN ALTI RÜKNÜNDEN BİRİ OLMASI : …….7

A-DİĞER RÜKÜNLERİYLE MÜNASEBETİ : ……..7

B-RÙHİ VE DÜNYEVİ FAİDESİ : ……8

4-AKLI SELİMCE AHİRET : …….….10

5-HAŞRİN DÜNYADAKİ NÜMUNESİ : ……11

6-İNSAN FITRATINDAKİ EBED DUYGUSU : …….12

B-HAYAT VE ÖLÜM……..12

1-HAYAT : a-HAYAT NEDİR VE MAHİYETİ NASILDIR?:..12

HAYAT HAKKINDA SÖYLENENLER İSE : …….17

b-DİĞER İMAN ESASLARIYLA MÜNASEBETİ : ……18

c-HAYAT MAHLUK MUDUR ? ……..…….19

d-CANLILARLA CANSIZLARIN MUKAYESESİ : ……..20

e-HAYATIN TABAKALARI : …….……21

Ö L Ü M…….…….22

a-MAHİYET VE HAKİKATI NASILDIR? …….22

b- ÖLÜM MAHLUK MUDUR ? ……..…….25

c-HAYATI İÇTİMAÎYYEDEKİ ROLÜ : …….…….25

d-ÖLÜMÜ HATIRLAMA İLE İLGİLİ ÂYET VE HADİSLER :.30

3 - K A B İ R……32

a-KABİRDE SUAL: ……32

b- K A B İ R A Z A B I…….33

4 - B E R Z A H A L E M İ…….34

B E R Z A H……...37
C - K I Y A M E T…….41

a-KIYAMETİN ALAMETLERİ : …….……43

1-DUHAN : …….43

2-DECCAL : ……..…….43

a-MESİH VE SÜFYAN : ……..……44

b-ALLAH ALLAH DİYEN KALMAYACAK : ……44

c-MEHDİ : …….……48

3-DABBETÜL ARZ : ……49

4-GÜNEŞİN BATIDAN DOĞMASI : ……49

5-HZ. İSANIN NÜZULÜ : ……49

6- YE’CÜC ME’CÜC : ……50

7-DOĞUDA GÜNEŞ TUTULMASI : ……50

8- BATIDA GÜNEŞ TUTULMASI : …….……50

9- CEZİRETÜL ARABDA GÜNEŞ TUTULMASI : ……50

10- ATEŞİN ZUHURU : ……50

b- K I Y Â M E T İ N K O P M A S I : ……...……50

c- K I Y Â M E T G Ü N Ü V E M A H L Û K A T : ……51

I - S U R : ……53

1-FEZA ‘ : ……54

2- SÂÎK : …….54

3-NEFHÂ-İ KIYAM : ……54

a-SURA ÜFÜRMENİN KEYFİYETİ : …….54

2- H A Ş İ R : …….55

a.HAŞRİN AKLEN VE NAKLEN İSBATI : …….55

b- DÜNYEVİ HAŞİRLER : …….58

c-İNSANLAR AYNIYLA MI DİRİLTİLECEKLER ?.....…….60

d- HAŞRİN KEYFİYETİ : …….63

1- HAŞİR MEYDANI : …….65

3- M İ Z A N …….65

a-MİZANIN KEYFİYETİ : …….68

b-MUÂHEZE (HESABLAŞMA) : …….68

4- Ş E F A Â T…….69

a- KİMLER ŞEFAAT EDECEKTİR ? : …….71

b-KİMLERE ŞEFAAT EDİLECEK ?: …….71

5-S I R A T…….72

a-SIRATTAKİ HALLER : …….73

6- C E N N E T VE D E R E C E L E R İ : …….74

a- C E N N E T İ N N İ M E T L E R İ : …….76

b-C E N N E T M A H L U K M U D U R ? …….82

c - K E V S E R …….82
d- R Ü ‘ Y E T U L L A H …….84

7- C E H E N N E M V E D E R E C E L E R İ…….93

a-CEHENNEM AZABI : …….94

b-CEHENNEM NEREDEDİR ? ……..……96

c-EHLİ KÜFÜR VE ÂSİ MÜ'MİNLERİN DURUMU :…….96

d-CEHENNEM MAHLUK MUDUR ? ……..……98

8-FETRET EHLİNİN VE PEYGAMBERDEN UZAKTA BULUNANLARIN DURUMU : …….98

S O N S Ö Z…….….102

BİBLİYOĞRAFYA…….….106

BİBLİYOĞRAFYA

A :

-Abdurahman Muhammed Osman.Tuhfetül Ahvezî Bi Şerhi Câmiit Tirmizi.

-Allame Alâüddin Aliyyül Müttaki bin Hüsameddinil Hindî el-Bürhanul Fûri.(V.975) Kenzul Ummal.

-Aydın,Ali Arslan.İslâmda İman ve Esasları.1969.istanbul.

B :

-Badıllı,Abdulkadir.Risale-i Nurun Kudsi Kaynakları.

-Bağdadiel Fark beynel Firak.,

-Bahçeci,Muhiddin.Peygamberlik ve Peygamberler.

-İbnul Bezzazil Kerderî.Fetevayı Bezzaziye.1310.Mısır.

-El-Beydavi.El-Kâdı.Abdullah bin Ömer el-Beydavi.(V.685 / 1286)

-Bican,Yazıcıoğlu Ahmed.Envarul Âşikin.Sd.M.Rahmi.

-Buhari,Ebu Abdillah Muhammed bin Ebil Hasen İsmail.Sahih.(V.256 / 870)

-Bursevi,Tefsiru Ruhul Beyan.

C :

-Celaleyn-Hâzin-Medarik tefsirleri.

-Cezeri,İbnul Esir İmam ebu Abdillah Muhammed Nisaburi.Câmiul Usul fi Ehadisir Rasul.

-Coşkun,Ahmed.İktibaslar.(I)1982.İstanbul.

-Coşkun,Ahmed.Sohbetler ve Hatıralar.1982.İst.

-Cürcani,Seyyid Şerif.Şerhi Mevâkıf.

-El-Cisr,Hüseyin.Risale-i Hamidiye.Terc.M.İ.Hakkı.Sd.Ahmed Gül.

Ç :

-Çantay,Hasan Basri.Kur’an-ı Hakim ve meâli Kerim.

D :

-Darimî,Ebu Muhammed Abdullah ibnu Abdurrahman.(V.255 / 868.

-Ebu Davud,Ebu davud Süleyman ibnul Eş’as es-Sicistanî.(202-275)

-Dikmen,Mehmet.İslâm İlmihali.1983.İst.

-Dikmen,M.Ateş,Bünyamin.Peygamberler Tarihi.1981.İst.

-Düsuki,Muhammed ed-Dusuki alâ Ümmül Berahim.Müel.Muhammed Sünusi.

E :

-Erdoğan,Hüseyin S. Ölüm ve Ötesi.1983.İst.

-Eren,Blal.Güzel Sözler Antolojisi.1983.İst.

-Eş'ari,Ebu Musel Eş'ari.(260-324)El İbane an Usulid Diyane.

G :

-Gazali,Ebu Hamid Muhammed bin Muhammed Gazali.(V.505/ 1111)İhyayı Ulumiddin.

-Gazali,Kimyayı Saadet.Terc.Abdullah Aydın.Abdurahman Aydın.İst.Tarihsiz.

-Gazali.Zübdetül İhya.

-Gazali.El İktisad fil İ'tikad.İtikadda Orta Yol.Çevr.Kemal Işık.

-Gazali.Amellerde İlâhi Terazi.Mütr.Abdullah Aydın.

H :

-El-Hac Receb bin Ahmed,El Vesiletül Ahmediyye Vezzeriatüs Sermediyye fi Şerhi Tarikatil Muhammediyye.1326.İst.

-İbnu Hacer Heysemi,Ali bin ebi bekir.Mecmauz Zevâid ve Menbaûl Fevâid.

-Hakkı,İsmail.Enam fi Berahini Akaidi İslâm.1309.Mahmut Bey Matbaası.

-Harputi,Tenkihul kelâm fi Akaidi Ehlil İslâm.

-Ebu Hayyan.Tefsir.

-Hızır Bey.Nuniyye.1291.ist.

-Al-Huseyni,Muhammed b. Rasul.Kıyamet Alametleri.Mütr.Nâim Erdoğan.1983.İst.

İ :

-Bin İbrahim,Abdusselâm.Cevheretüt Tevhid.Tl.Muhammed Muhyiddin Abdulhamid.1955.Mısır.

-İsmail Hakkı,Manastırlı.Risale-i Hamidiye.

-İsmail,Hekimoğlu.H.H.Korkmaz.İlimler ve Yorumlar.1980.İst.

K :

-Karabulut,Ali Rıza.Ölüm ve Ruhlar Alemi.

-Karaman,Hayreddin.Kelâm İlmi.

-Kâri,Aliyyül Kâri.Şerhu Emâli.

-Kâri Aliyyül Şerhi,Fıkhı Ekber.(İmamı Âzam Ebu Hanife.80 – 150)

-Kâri,Aliyyül.Şerhi Şifa.

-İbnul Kayyım,Şemsüddin ebu Abdillah Muhammed b. Ebibekr el-Cevziyye.(V.751 / 1350) Kitabur Ruh.

-Kırkıncı,Mehmet.Hikmet Pırıltıları.

-İbni Kudame.Lem'stül İ'tikad.

-Kuşcu.Şerhi Tecrid.

-İbni Kesir,Ebul Fida İsmail.(701-774)

-Koçyiğit,Talat.Kur'an ve Hadiste Rü'yet Meselesi.

-Köksal,Asım.İslâm Tarihi.Medine Devri.

M :

-İbni Mâce,Ebu Abdillah Muhammed İni Yezid İbni Abdillah İbni Mâce el Kazvini.(V.273 / 888)

-İbni Manzur.Lisanul Arab.

-Maturidi,Ebu Mansur Muhammed.(280-332) Kitabut Tevhid.Terc.H.Sûdî Erdoğan.1981.İst.

-Mecmuatün minet Tefasir.(Kadı beyzavi-Hazin-Nesefi-İbi Abbas)

-Muhammed Fuad Abdulbaki.El Lü'lü-ü vel Mercan.

-Münziri,İmamul Hafız Zekiyyüddin Abdulazim bin Abdulkaviyy.(v.656).Terğib vet Terhib.

N :

-Nesâ-i,Ebu Abdurrahman Ahmed İnu Ali İbnu Şuayb.(V.303 / 915)

-Nesefi,Ebi Muin Meymun bin Muhammed.(V.508) Bahrul Kelâm fi Akaidi Ehlil islâm.

-Nesefi,Ömer.İslâm İnancının Temelleri.Mütr.Seyyid Ahsen.

-Nevevi,Ebu Zekeriyye Muhyiddin Yahya ibni Şeref.(631-676 / 1233-1277) Riyazus Salihin.

-Nevfel,Abdurrezzak.Allah ve Modern İlim.1978.İst.

-Nursi.Bediüzzaman Said.Sözler.1980.İst.

-Nursi,B.Said.Şualar.1960.İst.

-Nursi,B.Said.Mektubat.1979.İst.

-Nursi,B.Said.lem'alar.1976.İst.

-Nursi,B.Said.Mesnevi-i Nuriye.1980.İst.

-Nursi,B.Said.İşarat-ül İ'caz.1978.İst.

-Nursi,B.Said.Barla Lahikası.

-Nursi,B.Sadi.Kastamonu Lahikası.

-Nursi,B.Said.Sikke-i Tasdiki Ğaybi.

-Nursi,B.Said.Tarihçe-i Hayat.

-Nursi,B.Said Âsa-yı Musa.

-Nursi,B.Said Emirdağ Lahikası.

-Nursi,B.Said.Muhakemat.

-Nursi,B.Said.Sünuhat.Tuluat-İşarat.

P :

-Pezdevi,(421-493 / 1027-1099) Ehli Sünnet Akaidi.Terc.Şerafeddin Gölcük.1980.

R :

-Rahbavi,Abdulkadir Mutlakur Rahbavi.Ahiret Günü.Terc.A.Serdaroğlu,L.Şentürk.

-Razi,Fahreddin.Usuliddin.

S :

-Sabûnî.Maturidiyye Akaidi.Mütr.H.Karaman.

-Sadak,Bekir.Tâc Tercemesi.

-Sarıkçıoğlu,Ekrem.Dinler Tarihi.

-Suyûti,Celalüddin Abdurahman b. Ebi Bekr.(V. 911 / 1505) Şerhus Sudûr bi Şerhi Hâlil Mevtâ vel Kubûr.

Ş :

-İmam Şa'rani.Muhtasaru (Tezkiretül Kurtubi)Ölüm-Kıyamet-Ahiret ve Ahirzaman Alametleri.(Şa'rani,Abdulvehhab b. Ahmed.(V.973 / 1556)Mütr.Halil Günaydın

-eş-Şeybani,Ahmedibni Muhammed.(V.241)Müsned İbni Hanbel.

T :

-Tebrizi,Şeyh Veliyyüddin Muhammed b. Abdullah el Hatibil Umriyyit Tebrizi.Mirkatül Mefatih Şerhi Mişkâtül Mesabih.1962.Dımeşk.

-Tecridi sarih terc.Diyanet.İ.B.1980.Ankara.

-Teftazani,Sa'düddin Mesut bin Ömer.(V.792 / 1300) Akaid Şerhi Kesteli.

-Terbiyetül İslâmiye.Sayı.7.Bağdad.

-Tirmizi,Ebu İsa Muhammed İbnu Abdillah.(V. 279 / 892) Sünen.

-Tuna,Taşkın.Güneş.1983.İst.

-Türk Edebiyatı Dergisi.1980.

U :

-Uludağ,Süleyman.Akaid ve Kelâm.

-Uysal,Mustafa.Yetmişüç Fırka.

Y :

-Yazır,E.M.Hamdi.Hak Dini Kur'an Dili.1979.İst

-Yeğin,Abdullah.Yeni Lugat.

-Yüksel,Sadreddin.İslâmî Araştırmalar.1982.ist.

Z :

-Zafer Dergisi.1982-1982.Sakarya.

-Zehebi,Muhammed Hüseyin.Et-Tefsir vel Müfessirun.

-Zemahşeri,Carullah Ebul Kâsım Mahmud bin Ömer.(V.538 / 1143) Hakaikut Tenzil ve Uyûnül Ekâvil.

-Zemahşeri.Keşşaf.

---

[1] İslamda İman ve esasları.A.Arslan Aydın.sh.179.İst.1969.

[2] Sözler.B.Said Nursi.503.

[3] Fıkhı Ekber.Aliyyul Kari Şerhi.sh.47,İst.1979.

[4] Usul-id Din.Razi.sh.116.

[5] Asayı Musa.B.Said Nursi.168.

[6] Bak.Zafer dergisi.1982.Nisan.sayı.64.sh.31.Sakarya.

[7] Agd.1982.Ağustos.sayı.68.sh.19.

[8] Bak.İlimler ve Yorumlar.H.İsmail,H.H.Korkmaz.sh.227.İst.1980.

[9] Kıyame.10.

[10] Yasin.59.

[11] Abese.34.

[12] Bak.İktibaslar.A.Coşkun.sh.388.İst.1982,Bak.Tayyar,İbnurrahmi Ali,İslam mecmuası.

[13] Bak.Usulu-d Din.Fahruddin Muhammed bin Ömer el-Hatib Razi,sh.117.

[14] Buhari.C.3,Cihat.H.No.33,sh.212. C.4,Menakıbül Ensar.H.No.9,sh.225, C.5.Mağazi.H.No.29,sh.45,Müslim.(V.216 / 831) C.2.Cihat.H.No.126 (1804)sh.1431.

[15] Bakara.23.

[16] Hud.13.

[17] El-Mü'min.16.

[18] İslam İnancının Temelleri.Ömer Nesefi. (710 / 1310) Tr.Seyyid Ahsen.sh.127.

[19] Yasin.12.

[20] Keşşaf. Zemahşeri (V.538) 3 / 331,Beyrut.Bak.Mecmuatün minet Tefasir.Kadı Beyzavi. (685 / 1286) 5 / 222,Beyrut.

[21] Tefsiru Kur'anil Azim.İbni Kesir.(V.774 / 1286) 3 / 581,Beyrut.1969.

[22] Sahihayn.Age. 3 / 582.

[23] Sözler.B.Said Nursi.104-105,Yasin.80,78,Bakara.259,Mü'minun.14,35,82,İsra.49,98,Saffat.16,53,Vakıa.47,Naziat.11,Kıyame.3.

[24] Sebe'.8.

[25] Bak.Hak Din Kur'an Dili.E.Hamdi Yazır. 6 / 3945,İst.1979.Haznedar ofset.

[26] Sözler.age.sh.96.İst.1980.

[27] Şualar.B.Said Nursi199.İst.1960.

[28] Bakara.8,Bak.Et-Terbiyetül İslamiye.Selahaddin Abdulmecid.sy.7,sh.22.Bağdad.1973.

[29] Mesnevi-i Nuriye.B.Said Nursi.34,39-40.İst.1980.

[30] Şualar.age.sh.160.

[31] Age.188.

[32] Bak.Sözler.age.97.

[33] Bak.Mesnevi-i Nuriye.age.sh.110.

[34] Cevheretüt Tevhid.Abdus selam bin İbrahim.sh.215.Mısır.1955.

[35] Hak Dini Kur'an Dili.age. 1 / 426.

[36] Mektubat.age.55.

[37] İşaratül İ'caz.B.Said Nursi.

[38] Sözler.age.106,Tekvir.10.

[39] Age.106-7.

[40] ilimler ve Yorumlar.age.sh.407.

[41] Bak.Age.297.

[42] Bak.Şualar.sh.186.

[43] Lem'alar.30.Lem'anın 5. Nüktesi.

[44] İşarat-ül İ'caz.203-204.

[45] Lem'alar.310.

[46] Age.312.

[47] Age.242.

[48] Mektubat.219.

[49] Mesnevi-i Nuriye.sh.17.

[50] Bakara.28.

[51] Hak Dini Kur'an Dili.age. 1 / 285.

[52] Asa-yı Musa.207.

[53] Allah ve Modern İlim.Abdurrezzak Nevfel. 1 / 107.1978.İst.

[54] Güzel Sözler Antolojisi.B.Eren. 1 / 327İst.1983.Cihan yayn.

[55] Bak.Lem'alar.age.sh.316.

[56] Bak.Sözler.age.630.

[57] Mülk-2.

[58] Mülk-2.

[59] Hak Dini Kur'an Dili.E.H.yazır. 7 / 5154,5157.

[60] Bak.Mesnevi-i Nuriye.age.11-12.

[61] Peygamberler Tarihi.M.Dikmen,B.Ateş.sh.451.İst.1981,Bak.Tecrid Tercemesi. 9 / 145.Mektubat.Age.sh.5.

[62] Mektubat.age.6.

[63] Age.5.Risale-i Nur külliyatından sadece şu yedi eserde;(Sözler,mektubat,lem'alar,şualar,mesnevi-i Nuriye,İşarat-ül İ'caz,Muhakemat eserlerinde Hayat ile ilgili olarak 3110 yerde,14656 satır hayat konusu işlenmiştir.Bak Nur CD.

[64] Al-i İmran.185,Enbiya.35,Ankebut.57.

[65] Ölüm ile ilgili olarak Risale-i Nurun Sözler,mektubat.lem'alar,şualar,mesnevi-i nuriye,işarat-ül i'caz,muhakemat adlı yedi eserde mevt ile ilgili 218 yerde 1628 satır,ölümle ilgili yerde 221 yer ve 1744 satır geçmektedir.

[66] Nese-î.-Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb.V.279 / 892- Cenâiz. 4 / 48. H.No.48.

[67] Müsned.İbni Hanbel. eş-Şeybanî,Ahmed ibni Muhammed.-V.241. 6 / 65.

[68] İlimler ve yorumlar.age.sh.227.

[69] Zafer dergisi. sayı.63,sh.18,Adapazarı.1982.

[70] Agd.sayı.64.

[71] Agd.sayı.65.sh.18.

[72] Agd.sayı.68.sh.20.

[73] Agd.sy.69.sh.19.

[74] Agd.sy.70.sh.18.

[75] Agd.sy.70.sh.19.

[76] Agd.sy.71.F.K.Timurtaş.

[77] Agd.sy.78.sh.19.

[78] Agd.sy.79.sh.18.

[79] Agd.sy.79.A.H.Tanpınar.

[80] Agd.sy.68.sh.17.

[81] Ölüm ve ruhlar alemi.A.R.Karabulut.

[82] Bak.Mektubat.age.sh.261-262,471.

[83] Age.220.

[84] Bak.H.D.Kur’an Dili.age. 9 / 6056.

[85] Bak.İktibaslar.A.Coşkun.sh.349.İst.1982.

[86] Bak.Zafer dergisi.agd.sy.72.sh.19.S.Gündüzalp.1982.

[87] Mektubat.age.7.

[88] Sözler.age.631.

[89] Age.283.

[90] Bak.Zafer derg.A.Şahin.sy.61.sh.19.1982.

[91] Bak.Zafer derg.S.Gündüzalp.sy.67,sh.18.

[92] Agd.sy.74.sh.18.

[93] Agd.A.Şahin.sy.73,sh.19.

[94] Neml.88.

[95] Mesnevi-i Nuriye.sh.100.

[96] Bak.Mektubat.sh.8.

[97] Bak.Zafer derg.sh.64.sh.18.

[98] Agd.sy.70.sh.18.

[99] Agd.sh.70.sh.19.

[100] Agd.sy.72.sh.19.

[101] İbni Mace.(Ebu Abdillah Muhammed ibni Yezid ibn Abdillah ibn Mâce el-Kazvini.V.273.Sünen.Mukaddime.sh.88,Bab.20,Hadis.241.

[102] Zafer derg.sh.72.sh.19.

[103] Bakara.156.

[104] Âl-i İmran.169.

[105] Müslim.Ömer bin el-Hattab.

[106] Enfal.28.

[107] Bak.İhya-u Ulumid-Din.İmam-ı Gazali(Ebu Muhammed bin Muhammed.V.505 / 1111) 4 / 880-881,885.

[108] Enbiya.35.

[109] Sohbetler ve Hatıralar.A.Coşkun.sh.76.İst.1982.Bkn.Türk Edebiyatı.1980.Kasım.

[110] Lokman.34.

[111] Nahl.61.

[112] Münafikun.9-11.

[113] Hadid.16.

[114] Tirmizi. Ebu Hureyre-den.Riyazus Salihin.İmam Nevevi.(Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya ibni Şeref.631-676 / 1233 / 1277) 2 / 13,16.

[115] İbni Ebiddünya.Şerhussudur bir şerhi Halil Mevta vel Kubur.Suyûtî,Celalüddin Abdurrahman bin ebi Bekr.V.911 / 1505.sh.18.

[116] Zübdetül İhya.İmam-ı Gazali.sh.585,587.İst.1973.

[117] Mektubat.age.209-210.

[118] Münzirî,İmamul Hafız Zekiyyüddin Abdulazim b. Abdul Kaviyy.V.656. 4 / 375.(Dipnotta.)

[119] Muhtasaru (Tezkireti'l Kurtubî.Şa'ranî,Abdulvehhab b. Ahmed.V.973 / 1556. Ölüm-Kıyamet-Ahiret ve Ahirzaman Alâmetleri,Mütr.H.Günaydın.sh.24,Müslim.Ebul Hüseyn Müslim b. el-Haccac. (V.216 / 831) Sahih. 2 / 671,İbni Mâce. 1 / 501.

[120] Hanbel.A.b. (V.241) Müsned. 1 / 63,bak.Terğib – Terhib.age. 4 / 361,Muhtasar (Tezkiretil Kurtubî)sh.92.

[121] Pezdevî,Ebul Hasen Fahruddin Ali b. Muhammed.V. 482 / 1089.Terc.Ş.Gölcük.sh.237.Bak.Nesefî,(Ebi Muîn Meymun b. Muhammed.V.508.) Bahrul Kelam.sh.44.

[122] Fıkhı Ekber.Aliyyül Kâri Şerhi.sh.252-253.

[123] İhya-u Ulumiddin.age. 1 / 294.

[124] Risale-i Hamidiye.Manastırlı İsmail Hakkı.sh.345.(Dipnot.254)

[125] Şerh-u Cevheret-üt-Tevhid. Abdusselam b. İbrahim. Tlf.Muhammed Muhyiddin Abdulhamid.sh.220-221.

[126] İbrahim.27.

[127] Akâid Şerhi Kesteli.Sa'duddin Mes'ud b. Ömer Teftezanî. V. 792 / 1300.sh.133.

[128] Tirmizi.Ebu Hureyre-den.Şerhus Sudur.age.Celaleddin Suyûti.sh.49.

[129] Tenbihül Ğafilin.Kur'an-ı Hakim ve Meâl-i Kerim.Hasan Basri Çantay. 1 / 382.Bak.Muhtasar.Şa'ranî.age.sh.117.

[130] Şerhi Kesteli.age.Teftazanî.sh.132.

[131] Tirmizi.Muhammed b. İsa.V.279 / 892. 4 / 639.(2460),bak.Şerhi Tecrid alel Mevâkıf. 3 / 346,bak.Envar-ul Âşıkin.Ahmed Bican. sadl.M.Rahmi.

[132] En'am.98.

[133] Müsned. 6 / 174,bak.Terğib-Terhib.Münziri. 4 / 360.Hadis.3.

[134] Terğib-Terhib. 4 / 361.H.4.

[135] Age. 4 / 361.H.6.

[136] Age. 4 / 362.H.8,Bak.Şerhus Sudur.Suyûtî.sh.63.

[137] Fıkhı Ekber.Aliyyül Kari Şerhi.İmam-ı Âzam. (80-150) sh.253.

[138] Ğafir.40-46.

[139] Ğafir.40-46.Bak.Fıkhı Ekber.age.sh.253-254.

[140] Şerhi Kesteli.age.sh.133,bak.Buhari.Ebu Abdillah Muhammed b. Ebil Hasen İsmail.V.256 / 870. 4 / 55,Müslim. 2 / 34,Ebu Davud.Süleyman inul Eş'as es-Sicistanî. V. 275. 1 / 11,Tirmizi. 1 / 53,Nesâ-î. 1 / 26,İbni Mâce. 1 / 26.

[141] Şerhu Cevheret-üt Tevhid.age.sh.222,bak.Yetmiş Üç Fırka.M.Uysal.sh.374.

[142] Şerhus Sudur.age.sh.73.

[143] Age.sh.74.

[144] Ölüm ve Ötesi.H.Erdoğan.sh.181,bak.İtikadda Orta yol.(el İktisad fil İ'tikad) Ebu Hamid Ğazali.sd.K.Işık.sh.160.

[145] Furkan.53.

[146] K.H.Meâl-i Kerim.H.B.Çantay.age. 2 / 650.

[147] A'raf.172.

[148] K.H.Meâl-i Kerim.age. 2 / 651.

[149] Bak.Zâriyat.56,Tin.4-6,A'raf.179.

[150] Rahman.19-20.

[151] K.H.M.Kerim.age. 3 / 990,bak.Hüccetullahil Bâliğa ve Şerhi.

[152] Gerçeğe Doğru.Zafer derg.Ocak.1983.sh.3-4,6.

[153] Bak.Büyük Kur'an Tefsiri.M.Vehi Efendi-nin tefsirinden.

[154] Zafer derg.1982.sayı.65.sh.5-6.

[155] Mektubat.304,6.

[156] Rahman.19-20.

[157] Furkan.53.

[158] Kur'an-ı Kerim ve Türkçe açıklamalı Terc.Heyet.sh.363,Bak.Mektubat. B.Said Nursi..sh304.

[159] Mektubat.age.305.

[160] Gaf.16,Vakıa.85.

[161] Hak Dini Kur'an Dili.E.H.Yazır. 1 / 297,İbni Kesir Muhtasarı.(Arapça) 1 / 64.

[162] A'raf.46-48,Arzdan arşa Mi'rac. 1 / 52.

[163] Mesnevi-i Nuriye.B.Said Nursi.188.

[164] Bak.İsra suresi,bak. İsra.60, Necm.11,17-18.

[165] Mü'minun.99-100.

[166] M.Nuriye.75.

[167] Bak.Barla Lahikası.B.Said Nursi.373.

[168] M.Nuriye.126.

[169] Tekvir.1.

[170] K.H.Meâl-i Kerim.age. 3 / 1150.Celaleyn-Hazin-Medarik.

[171] İslâm İlmihali.M.Dikmen.sh.84.İst.1983.

[172] Bak.Sözler.age.496.

[173] İslâmda İman ve Esasları.A.Arslan Aydın.sh.169.

[174] Hak Dini Kur'an Dili.E.H.yazır. 6 / 4325.

[175] Kitabur Ruh.Şemsüddin Ebu Abdillah Muhammed b. Ebi bekr el-Cevziyye,İbnul Kayyım.V.751 / 1350.

[176] Zübdetül İhya.İmamı Gazali.sh.593-594.bak.İhya-yı Ulumid Din.İ.Gazali. 4 / 924,Bak.Lugat.A.Yeğin.sh.773.

[177] Kelâm İlmi.H.Karaman.sh.225,bak.Makâlât.Ebu Musel Eş'arî.(260 / 324) 1 / 5-6,10,bak.El Fark Beynel Firâk.Bağdadî.245,248,Muhassal.İzmirli.sh.152.

[178] Envarul Âşıkin.B.Yazıcıoğlu.sd.M.Rahmi.sh.529.

[179] Müslim.Mirkatül Mefâtih. 5 / 187-188,Şerhi Akâid ve Berika. 1 / 125,Bak.73 Fırka.M.Uysal.423,İslamın Temel Akâidi.Ömer Nesefî.125,Câmiûl Usûl fi Ehâdisir Rasûl.C.10.Kıyametin alametleriyle ilgili olup, II fasıldır. sh.327-den 419-a kadar.bak.Müstedrek alâ Sahihayn fil Hadis.Ma'ruf bil Hakim.İbnül Esiril Cezerî.İmamı Ebu Abdillah Muhammed Nisâburî. 4 / 428.

[180] Tirmizi.Fiten.Bab.34.H.2205,bak.Mecmauz Zevâid ve Menbaul Fevâid.Ali b. Ebi Bekr,İbni Hacer heysemî. 7 / 325,bak.Şeyh Veliyyüddin Muhammed b. Abdullah el Hatibil Umriyyit Tebrizî. 3 / 21.H.5437,Envarul Âşıkin.age.502.

[181] İbni Mâce.Sünen. 2 / 1345.H.4050.

[182] H.D.K.Dili. E.H.Yazır. 1 / 395,Risale-i Nurun Kudsi Kaynakları.A.Badıllı.sh.572,bak.Müsnedül Firdevs. 2 / 222,Cem'ul Cevâmi'.Suyûtî.Hadis.no.10715,Feyzul Kadir.Menavi.H.No.4278,Kenzul Ummal. 3 / 161.H.No.38333,Tarihi ibni Kesir. 7 / 495,el Leâlil Manuâ.Suyuti. 2 / 236,el İsğafi Eşratis Saâ.Berzenci.sh.188,Tarihi Taberi. 1 / 52,Tefsir-i Ruhul Beyan.Bursevî. 9 / 262.

[183] Kıyamet Alâmetleri.N.Erdoğan.sh.299.

[184] Age.300.Muhammed.18,Zuhruf.66,Hac.55,En'am.31,Bak.Mu'cemul Müfehres.M.Fuad Abdulbaki.sh.131.

[185] Güneş.Taşkın Tuna.sh.64.

[186] H.D.K.Dili.E.H.Yazır. 6 / 4297.

[187] Yetmiş üç fırka.age.sh.424.

[188] Yeni Luğat.age.sh.99.

[189] Deccal hakkında geniş bilgi için bak.Sahih-i Müslim. 3 / 2221.H.2897,2899,2933,2948-2950,2956-2958,2960,2966-2967,bak.Tirmizi. 4 / 506.H.2233-2235,2237-2238,2240-2242.bak.Buhari. 8 / 102.H.26-27.Şualar.5.şua.

[190] Envarul Âşıkin.age.sh.506.

[191] Yeni Luğat,age.sh.641.

[192] Age.415,Şualar.593.

[193] Tecridi Sarih.Buhari Tercümesi. 9 / 199,bak.Câmiûl Usûl fi Ehâdisir Rasûl. 10 / 844,606,H.7842,7848.(ve sh.352) bak.Mecmuâtün minet Tefâsir. Kadı beyzavi. 5 / 360-362.

[194] H.D.K.Dili.H.Yazır.age. 5 / 4172,bak.Sünen-i Nese-i. 8 / 262-263,274-275.

[195] Müslim. 4 / 131.H.234,bak.Mişkâtül Mesâbih.age. 3 / 50.

[196] Şualar.sh.491.

[197] Secde.5,Meâric.4,bak.Hac.47.

[198] Barla Lahikası.sh.324-326.

[199] Bak.Yeni Asya.M.Latif.21-5-2001.

[200] İbni Mâce. 2 / 1367.H.4085.bak.Tirmizi. 4 / 505.H.2230-2232.bak.Ebu Davud.Mirkat. 5 / 180.bak.Mecmauz Zevâid ve Menbaul Fevâid.age. 7 / 314-315.

[201] Mektubat.411-412,yeni Luğat.age.398.

[202] Kıyamet Alametleri.age.Müellif.Muhammed b. Rasul al Hüseynî.sh.204.

[203] Yeni Luğat.age.sh.93.

[204] Neml.82.

[205] Yetmiş üç fırka.age.sh.428.

[206] İbni Mâce. 2 / 1353.H.4070.bak.Tirmizi. 4 / 479.H.2186.

[207] Tirmizi. 4 / 506.H.2233,Mektubat.age.6.

[208] Nisa.157-158.

[209] Age. 4 / 515.H.2244.bak.Müslim. 3 / 2221.H.2897.

[210] Yeni Luğat.age.sh.771,bak.Tirmizi. 4 / 480.H.2187.

[211] Mirkat.age. 5 / 187,213.

[212] Mişkâtül Mesâbih.age. 3 / 28,bak.Yetmişüç fırka.age.432,Aliyyül Kari Şerhi.283,Muhtasar.Tezkiretül Kurtubî.473,Kıyamet alametleri.247,Tefsir-i Kebir Tercümesi.Fahreddin-i Râzi.Terc.Heyet. 10 / 259-260.

[213] Muhtasaru-Tezkiretül Kurtub
0.449,Müfidül Ulûm ve Mübidül Hümum.449.

[214] Hac.1-7,H.B.Çantay Meâli. 2 / 599-600.

[215] Ahzab.63,Elmalılı. 6 / 3926,3930.

[216] Sözler.103.

[217] İlimler ve yorumlar.sh.409.

[218] Sahih-i Müslim. 3 / 2268.H.2949-2955,bak.Muhtasar.age.453.

[219] İbrahim.48.

[220] İbni Mâce. 2 / 1430.H.4279.

[221] Elmalılı.age. 5 / 3030,3032.

[222] Zübdetül İhya.ahe.593,H.D.K.Dili.E.H.Yazır. 5 / 3031.

[223] Tekvir.6.

[224] İslâm Tarihi.Medine Devri.Asım Köksal. 5 / 188.

[225] Mektubat.55.

[226] İhyayı Ulumiddin.age. 4 / 923-924.

[227] Tirmizî.Zübdetül İhya.age.596,Muhtasar.Tezkiretül Kurtubî.174-175.

[228] Tirmizî. 4 / 613.H.2418,Câmiûl Usul.age. 10 / 431.H.4959,Tuhfetül Ahvezî bi Şerhi Câmiit Tirmizi. 7 / 101.H.2533.

[229] Tirmizi. 4 / 614.H.2421.

[230] Tirmizi. 4 / 620.H.2430-2431.

[231] A’raf.172.

[232] Bak.Sözler.102.

[233] Memuâtüt Tefâsir.(Arapça) Kadı Beyzavî.Hazin,İbni Abbas,Nesefî. 5 / 332.

[234] Zümer.68.

[235] Neml.87.

[236] Age. 2 / 687.

[237] Çantay tefsiri.age. 2 / 687.

[238] Age. 2 / 835-836.Medarik.

[239] H.D.K.Dili.Yazır.age. 5 / 3708,İbni Kesir.(Arapça) 4 / 63.

[240] Age.Yazır. 6 / 4138.

[241] Çantay.age. 2 / 787,İbni Kesir.age. 3 / 377.

[242] İhyayı Ulumiddin.age. 4 / 317,Tac Tercümesi.age. 5 / 650,H.D.K.Dili.Yazır.age. 5 / 3708,Tuhfetül Ahvezi.age. 7 / 117.H.2548.Tirmizi.Ebu Saidden mervi.

[243] İhya.age. 4 / 917.

[244] Müzzemmil.17.

[245] Kalem.42.

[246] Tac Tercemesi.B.Sadak. 5 / 561,İbni Kesir.(Arapça) 3 / 377, 4 / 64.

[247] Tac terc. 5 / 652,İbni Kesir.age. 4 / 64,463,Mecmuatüt Tefasir.age. 5 / 332,Câmiul Usul.age. 10 / 441.H.7941,Muhtasar-Tezkiretül Kurtubi.age.sh.135,Mişkâtül Mesabih.age. 3 / 53.

[248] Mevâîdül İn’am fi Berahini Akaidil İslâm.İbrahim Hakkı.sh.80.

[249] H.D.K.Dili.Yazır.age. 7 / 4807.

[250] Al Madnunul Kebir.sh.22,İlcâmul Avam.19,İhya.age. 1 / 293.

[251] İtikadda Orta Yol.Kemâl Işık.159.

[252] Envarul Âşıkin.age.sh.515.

[253] Yasin.59.

[254] Taha.124,Age.sh.534.

[255] Mü’min.16.

[256] İslam İnancının Temelleri.age.sh.127.

[257] A’raf.8.

[258] İşaratül İ’caz.age.sh.56-59.

[259] Bak.73 Fırka.age.sh.388.

[260] Yasin.80.

[261] Yasin.78.

[262] Sözler.104.

[263] Fıkhı Ekber.age.sh47,Kıyamet âlametleri.Hüseyin S.Erdoğan.sh.230.

[264] Tekvir.1-2,İnşikak.1.

[265] İşarat-ül İ'caz.sh.161.

[266] Age.163.

[267] Mesnevi-i Nuriye.age.110.

[268] Sözler.72.

[269] İşarat-ül İ'caz.59.

[270] Age.62.

[271] Bak.Risale-i Hamidiye.Hüseyin el-Cisr.Terc.M.İ.Hakkı.Sadl.Ahmet Gül.sh.337.

[272] Usuliddin.F.Razi.sh.117,Risale-i Hamidiye.age.sh.356,359,Mevâid.age.sh.109.

[273] Ed-Düsuki alâ Ümmül Berâhin.Muhammed Ed-Düsuki.Ml.Muhammed Sünusi.sh.220.

[274] Hikmet Pırıltıları.M.Kırkıncı.sh.97.

[275] Sözler.102.

[276] Bak.Bakara.117,Âl-i İmran.47,59,En'am.73,Nahl.40,Meryem.35,Yasin.82,Ğafir.68.

[277] Sözler.493.

[278] İslâm İlmihali.M.Dikmen.sh.85,bak.Kur'an-ın Getirdiği.Emin Işık-dan.

[279] Sözler.467.

[280] Terğib ve Terhib (Arapça) .age.sh.15.H.4-5,bak.Câmiul Usûl.age. 10 / 424.(7946)

[281] Mektubat.34.

[282] Bak.İsra.71,Hâkka.19,İnşikak.7,Hâkka.25,İnşikak.10.

[283] İbni Mâce. 2 / 1428.H.4276,bak.Buhari. 4 / 110.H.8.Câmiul Usûl.age. 10 / 425.H.7947-7948,Tirmizi.Kıyame. 3 / 615.H.2423.Terğib ve Terhib.(arapça)age. 4 / 385,Mişkât.age. 3 / 57.

[284] Enbiya.104,bak.Yunus.4,34,Neml.64,Rum.11,27,Ankebut.19,Buruc.13.

[285] Buhari. 5 / 190.H.14-15, 5 / 240.H.2,Tâc Tercemesi. 5 / 655.

[286] Tâc Tercemesi. 5 / 656,Buhari. 7 / 195,Tirmizi. 4 / 615-616.H.2423,Nese-i. 4 / 117.H.119,İbni Kesir.(Arapça) 4 / 473.

[287] Abese.37.

[288] İhyayı Ulûmiddin.age. 4 / 919,Müsned. 5 / 5,Tirmizi. 4 / 616.H.2424,Câmil Usûl. 10 / 427.H.7950-7951,Mecmauz Zevâid. 10 / 332,Tuhfetül Ahvezi. 7 / 107.H.2539.Basım Tarihi.1964.

[289] Abese.34-36.

[290] Mektubat.359.

[291] Age.359.Bak.İşaratül İ'caz.88,145-146,159,mektubat.16,Sözler.10.söz.8.hakikat.28.söz zeyli,Lem'alar.2.7.ve 12.işaret ve sh.262,Şualar.11.şua.8.mesele.1.2.nükte.

[292] Mutaffifin.6.

[293] Muhtasar Tezkiretül Kurtubi.sh.159.

[294] İsra.72.

[295] En'am.50

[296] Ra'd.16,Fatır.19,Ğafir.58.

[297] Taha.124-125.

[298] İsra.97.

[299] A'raf.7-9.

[300] Müsned. 1 / 319, 3 / 467, 4 / 129,164.

[301] Şerhul Emâli.Aliyyül Kari.sh.40,bak.Usûliddin.Râzi.120,İhyayı Ulûmiddin. 1 / 294.

[302] Enbiya.47.

[303] İsra.14.

[304] Fıkhı Ekber.Aliyyül Kari Şerhi.sh.235.

[305] İhya-u Ulûmiddin. 4 / 932,Müsned. 6 / 101,110,Ebu Davud. 5 / 116.

[306] Kaariâ.6-11.

[307] İhya-u Ulûmiddin. 4 / 934.

[308] Tâc Tercemesi. 5 / 680.H.1091,Envarul Âşikin.sh.568,Müsned. 4 / 260, 5 / 342-343,370, 2 / 221, 3 / 443,Dârimi. 1 / 167,İbni Mâce. 1 / 102,Müslim. 1 / 203,Tirmizi. 5 / 535.

[309] Envarul Âşikin.sh.570.

[310] Bahrul Kelâm.sh.41.

[311] Enbiya.47.

[312] Ehli Sünnet Akâidi.Pezdevi.(421-493,1027-1099)sh.229,Terc.Ş.Gölcük.1980.Haziran.Bak.Fıkhı Ekber.sh.237.

[313] Müsned. 4 / 182.

[314] Envarul Âşikin.sh.567.

[315] İtikadda Orta Yol.sh.162.

[316] Terğib ve Terhib.age. 4 / 396.

[317] Yasin.65.

[318] Kalem.42.

[319] İsra.36.

[320] Envarul Âşikin.sh.571,573-574.Bak.Nebe.40.

[321] Peygamberlik ve Peygamberler.M.Bahçeci.sh.310,Lisanul Arab.İbni Manzur. 1 / 50,Keşşafu İstilahatul Fünun.et-Tahanevî. 1 / 838.

[322] Kitabut Tevhid Tercemesi.H.Sûdi Erdoğan.sh.546.1981.İstanbul.

[323] Bakara.48.

[324] H.D.Kur'an Dili.age. 1 / 345,İslâmi Araştırmalar.S.Yüksel.sh.114.1982.

[325] Bahrul Kelâm.Ebi Muîn-Meymun b. Muhammed Nesefi.(V.508)sh.40.

[326] Ölüm ve Ötesi.H.S.Erdoğan.sh.338.

[327] Şerhi Emâli.Aliyyül Kari.sh.42,İbni Mâce. 2 / 1443 (4313),Peygamberlik ve Peygamberler.age.sh.314.

[328] İhya-yı Ulûmiddin.age. 1 / 235.

[329] Tâc Terc.age. 5 / 692,Câmiul Usûl.age. 10 / 475.(8009),bak.Müsned. 3 / 140.

[330] Mecmâuz Zevâid.age. 4 / 381.

[331] Terğib-Terhib. 4 / 431.

[332] Buhari. 5 / 228, 7 / 196,204, 8 / 182,Müslim. 1 / 170,Ebu Davud.Cihad.26.(bölüm)Sünne.20,Müsned. 3 / 94,325, 5 / 43,Tirmizi. 2 / 66,Buhari. 3 / 204,Peygamberler ve Peygamberlik.sh.313.

[333] İbni mâce. 2 / 1440(4308)

[334] İhyayı Ulûmiddin. 4 / 947,Tirmizi. 4 / 622(2434)Tuhfetül Ahvezi. 7 / 121.(2551)Tâc Terc. 5 / 694.(1112-1116)İbni Mâce. 2 / 1442.(4312)Envarul Âşikin.542.Mişkat. 3 / 69,Kenzul Ummal. 14 / 392,628.

[335] Tâc Terc. 5 / 710(1119),İhya. 4 / 949,Tirmizi. 4 / 627(2459)Terğib-Terhib. 4 / 437,442,Muhtasar Tezkiretül Kurtubi.225.

[336] Mecmâuz Zevâid. 10 / 282-283.

[337] Müddessir.48.

[338] Kur'an-ı kerim ve Meâl-i Âlisi.H.Basri çantay. 3 / 1115.(Dipnot.58),Müddessir.43-46.

[339] Fıkhı Ekber.sh.232.

[340] Tirmizi. 4 / 625.(2435-2436),Tuhfetül Ahvezi. 7 / 127.(2552-2553)Usûliddin.sh.126,Akâid terc.120,İbni Mâce. 2 / 1441.(4310).

[341] Nisa.48,116.

[342] Şerhul Emâli.sh.42.

[343] Tâc terc. 5 / 692.(1110).Tirmizi. 4 / 622.(2441).İbni Mâce. 2 /

1440.(4307)-1441.(4311-4317).

[344] Mecmâuz Zevâid. 10 / 368.

[345] Age. 10 / 377,Beyyine.8.

[346] Age. 10 / 378.

[347] Sözler,649,705,Mektubat.45,77,79-80,279,301,383-384,510,Lem'alar.213,225,374,Şualar.59,97 ,Barla Lahikası.143,157,168-169,Kastamonu Lahikası.214,Emirdağ Lahikası. 1 / 41,220,245, 2/49,Sikke-i Tasdik-i Ğaybi.165,Tarihçe-i Hayat.119,Sünuhat-Tuluât-İşârât.92.

[348] İhya.4 / 941,Dusûki.age.sh.220,Mecmâuz Zevâid. 10 / 359,Müsned. 2 / 293,3 / 11,17,İbni Mâce. 2 / 1430.(4280)Terğib-Terhib. 4 / 425.

[349] İhya. 4 / 941,Temel Akâid terc.128,Lem'âtul İtikad.İbni Kudâme.28.

[350] Saffat.23-24.

[351] Bak.İhya. 1 / 295,İtikatta Orta Yol.163.

[352] Hikmet Pırıltıları..155.

[353] Meryem.71-72.

[354] Ehli Sünnet Akâidi.sh.231.

[355] Muhtasar Tezkiretül Kurtubi.sh.223.

[356] Tâc Terc. 5 / 682.(1092)

[357] Envarul Âşikin.597,600.

[358] Age.597,İbni Kesir.(Arapça) 3 / 132,Mecmâuz Zevâid. 10 / 359,Temel Akâid Terc.128.

[359] Ölüm ve Ötesi.sh.323.

[360] H.D.Kur'an Dili. 1 / 274,İslâm Ansiklopedisi.TDV. 7 / 374-386.

[361] Şerhul Emâli.38.

[362] Bakara.82.

[363] A'raf.43.

[364] Zümer.73.

[365] Güzel Sözle Antolojisi.B.Eren.sh.138,Tirmizi. 4 / 278.

[366] Hikmet Pırıltıları,age.156.

[367] Fâtır.33.

[368] Muhtasar Tezkiretül Kurtubi..354.

[369] İbni Mâce. 2 / 1448.(4331)

[370] Ölüm ve Ötesi.337,Mirkatül Mefâtih Şerhi Mişkâtül Mesâbih. 5 / 286-287.

[371] Rahman.46.

[372] Rahman.62.Bak.Envarul Âşikin.606.

[373] Secde.17.

[374] Tâc Terc. 5 / 726.(1127),Müslim. 3 / 2174.(2824-2825),İbni Mâce. 2 / 1447.(4328)Tirmizi.4 / 671.

[375] Tâc Terc. 5 / 726.(1128)

[376] Sözler.470.

[377] Age. 7 / 225-den 287-ye kadar.Bak.Cennetin vasıflarıyla ilgili olarak;Mecmâuz Zevâid. 10/ 396-dan 422-ye kadar.İbni Esir.Cezeri.Cennetin vasıflarıyla ilgili olup 10 nevi içerisinde saymaktadır. 10 / 494-den 512-ye kadar.Cennetin tavsifiyle ilgili olarak.Terğib-Terhib. 4 / 493-den 560-a kadar.

[378] Mişkâtül Mesâbih. 3 / 85-ten 96-ya kadar,Kenzul Ummal. 14 / 644-654.

[379] Müslim. 3 / 2175.(2826-2828)Tirmizi. 4 / 671,el-Lü'lü-ü vel Mercan.(Arapça) 2 / 418.

[380] Muhtasar Tezkiretül Kurtubi.age.311.

[381] Tecridi Sarih Terc. 9 / 47.

[382] Vâkıâ.33.

[383] Tecridi Sarih Terc. 3 / 339-341.

[384] İşarat-ül İ'caz.165.

[385] Mevâid.112.

[386] Saf.12,Tevbe.72.

[387] Muhtasar Tezkiretül Kurtubi..323-324,Müslim. 3 / 2177.(2830-2833),El-LÜ'lü-ü vel Mercan.(ARP)age. 2 / 419.

[388] Envarul Âşikin.642.

[389] Lem'lar.156.-Haşiye.

[390] Muhtasar.age.329,Rahman.56,58,,70,72,74.

[391] Age.338.

[392] Mektubât.78,Sözler.648.Vakıâ.17,İnsan.19.

[393] Amellerde İlâhi terazi.İmam Gazali.Mütr.A.Aydın.35.

[394] Age.36.

[395] İhya. 4 / 976.

[396] Yasin.80.

[397] Bak.Sözler.500-501.

[398] Ra'd.35.

[399] Muhtasar.313.

[400] Muhtasar.341.

[401] Age.341.

[402] Age.330,Tirmizi. 4 / 683.(2545),Ahiret Günü.A.Mutlakur Rahbavi.Terc.A.Serdaroğlu,L.Şentürk.sh.198.

[403] Bak.Kastamonu Lahikası.253.

[404] Emirdağ Lahikası. 2 / 66.

[405] Müslimden,Muhtasar.315-316.

[406] Tâc terc. 5 / 738,Müslim. 3 / 2178-2206.genişce bilgi vardır.

[407] Yunus.26.

[408] Muhtasar.348,El İbâne an Usûlid Diyâne.Eş'ari.sh.14.

[409] Tuhfetül Ahvezi. 7 / 271.

[410] Tâc Terc. 5 / 736,Tirmizi. 4 / 673.(2527).

[411] Bakara.82.

[412] Âl-i İmran.116,Bak.Fıkhı Ekber.249.

[413] Muhtasar.327.Müslim. 3 / 2174.(kitab.5271)(2822)

[414] Tecridi Sarih terc. 11 / 188.

[415] İhya. 4 / 985.

[416] Muhtasar.331.

[417] Muhammed.15.

[418] İnsan.5-6.

[419] Age. 14 / 451-519.

[420] Hikmet Pırıltıları.98.

[421] Âl-i İmran.133.

[422] İhya. 1 / 296,Mecmuâtün minet-Tefâsir.(Arapça)-Kadı Beyzavi-İbni Abbas-Hazin-Nesefi- 1 / 587,Buhari. 4 / 85.(8-10),Tirmizi. 4 / 693.(2560),Usûliddin.age.119,Mevâkıf.age.230-231.

[423] Maturidiyye Akâidi.186,

[424] H.D.Kur'an Dili. 6 / 4110,Şerhi Emâli.44.

[425] Bakara.35.

[426] Taha.117-119.

[427] Ehli Sünnet Akâidi.238,Bak.Mektubat.42,Cennet için bak.28.29.10.sözler.

[428] Mecmâuz Zevâid. 10 / 360. (Eni mağrib meşrik arası)

[429] İhya. 1 / 234,Tuhfetül Ahvezi. 7 / 133.(2559-2562),İbni Kesir.(Arapça) 4 / 556-558,Tirmizi.

4 / 628.(2442-2444,2430),Câmiul Usûl. 10 / 461.(7984),463.(7988),Mişkât. 3 / 68.

[430] Kevser.1.

[431] Envarul Âşikin.594,Mecmâuz Zevâid. 10 / 362-363,İbni Mâce. 2 / 1438.(4302-4306),Tâc Terc. 5 / 690,İhya. 4 / 952.

[432] Câmiul Usûl. 10 / 468.(7994-7997)

[433] Fıkhı Ekber.(30 küsur ravi)sh.241.

[434] Muhtasar.198,Fıkhı Ekber Şerhi.240.

[435] İhya. 4 / 954.

[436] H.D.Ku^'an Dili. 9 / 6180,Tecridi Sarih Terc. II / 223.

[437] Muhtasar.201.

[438] Dusûki.age.220.

[439] Fıkhı Ekber.244,Şerhu Cevheretüt Tevhid.238,Meryem.71,Enbiya.98-99.

[440] En'am.103.

[441] Akâid ve Kelâm.S.Uludağ.233,et-Tefsir vel Müfessirun.C.1.

[442] Keşşaf.Zemahşeri.(Arapça) 2 / 41.

[443] A'raf.143.

[444] Age. 2 / 112.

[445] En'am.103.

[446] Akâid.Ö.Nesefi.terc.sh.84,Kur2an ve Hadiste Rü'yetullah meselesi.T.Koçyiğit..sh.26,Şerhul Makâsıd.Sadettin taftazani. 2 / 111-114,Şerhul Mevâkıf.Seyyid Şerif Cürcani. 2 / 368-370.

[447] Bakara.95.

[448] Zuhruf.77.

[449] Meryem.26.

[450] Bahrul Kelâm.Terc.age.sh.35,Arapçasında.sh.16.Kur'an ve Hadiste Rü'yetullah

meselesi.age.28.(36-nolu dipnot)Tefsirul Kebir.Er-Râzi. 4 / 422, 3 / 18.

[451] Mevâkıf. 3 / 95-99,şerhi Tecridi âlal Mevâkıf.(Tecridi Tûsi-nin olup Kuşçunundur.) 3 / 298-303.

[452] Buhari.Mevâkıt.16,Müslim.Mesâcid.39,İhya. 4 / 987.

[453] Akâid ve kelâm.sh.234.

[454] Kıyamet.23.

[455] Usûliddin.sh.74.Kur'an-ı Hakim ve Meâli Âlisi.H.B.Çantay. 1 / 200,En'am.103.(Dipnot),Ebu Hayyan .Tefsir. 4 / 195-196.

[456] Buhari-Müslim.Çantay tefsiri.age. 3 / 1119,İbni Mâce. 1 / 63.(177),Câmiul Usûl. 10 / 446.(7975)

[457] Fıkhı Ekber.201.

[458] H.D.Kur'an Dili. 3 / 2017.

[459] Zuhruf.71.

[460] Yetmiş üç fırka.age.367,(Aynı temsil için,el-İbane.age.sh.12,Tefsiri Kebir Terc.Heyet. 10 / 85-95, 19 / 189-190, 21 / 190-192.

[461] Sözler.625,bak.age.249-250,394,411,563,571,583,İşarat-ül İ'caz.63,70,Mesnevi-i Nuriye.29,226,Barla Lahikası.366,Kastamonu Lahikası.46.

[462] Age.650,Mektubat.228.

[463] Şualar.260.

[464] Akâid Şerhi Kesteli.Taftazani.sh.103.

[465] Mutaffifin.15.

[466] Lem'âtul İ'tikad.İbni Kudâme.(V.620) sh.21.

[467] K.K.Meâli Âlisi.Çantay.age. 3 / 1158.

[468] Ehli Sünnet Akâidi. Pezdevi.sh.111.

[469] İtikatta Orta Yol.age.52.

[470] A'raf.40.

[471] el-İbane.14.

[472] Bak.age.sh.11.

[473] Rahman.72,Çantay tefsiri.age. 3 / 994.

[474] Şerhi Eöâli.14.

[475] Cevheretüt Tevhid Haşiyesi.İbnül Lekkâni.sh.61,İ.İ.Temelleri.age.86.

[476] Nuniyye.Beyit.Hızır Bey.sh.28,İ.İ.Temelleri.85.

[477] Kur'an ve Hadiste rü'yet meselesi.age.70-71.

[478] Age.79,el-Câmius Sahih. 4 / 687.

[479] K.ve H.Rü'yet meselesi.age.95.

[480] Hâdil Ervah.sh.71.

[481] Ehli Sünnet Akâidi.111.

[482] Şerhul Mevâkıf. 2 / 368,İ.İ.Temelleri.age.88.

[483] Ramazan Efendi.179,İ.İ.Meseleleri.88,Maturidiyye Akâidi.103.

[484] Fıkhı Ekber.203.

[485] Tenkihul Kelâm fi Akâidi ehli İslâm.Harputi.sh.280,İ.İ.Temelleri.89.

[486] Fetevâyi Bezzaziye.İbnül Bezzazil Kerderî. 3 / 356-357,İ.İ.Temelleri.89.

[487] El-vesiletül Ahmediye.El-Hac Receb b. Ahmed. 1 / 214-216,İ.İ.Temelleri.89,Akâid ve Kelâm.237.

[488] Yetmiş üç fırka.368.

[489] Şerhul Mevâkıf. 2 / 368,İ.İ.Temelleri.90.

[490] Ehli Sünnet Akâidi.111.

[491] Necm.18.Bak Mürşid.CD.800 Nolu hadis.

[492] Hikmet pırıltıları.age.130-131.

[493] H.D.Kur'an Dili.age. 7 / 4585.

[494] İtikatta Orta Yol.age.49-50.

[495] Et-Tefsir vel Müfessirun. 1 / 405,Şerhi Tecrid.Kuşçu.304.

[496] Kıyame.22,bak.Mutaffifin.24,İnsan.11.

[497] Kıyame.22.

[498] Kitabut Tevhid Terc.age.sh.175,Mevâkıf.age. 3 / 106-107.

[499] Taha.110.

[500] Tefsiri Kebir.age. 4 / 170,Kitabut Tevhid.183,K.ve H.Rü'yet meselesi.age.37.

[501] Kitabut Tevhid Terc.183.

[502] Şerhi Şifa.Aliyyül Kâri. 1 / 240,H.D.Kur'an Dili. 7 / 4583,4585, 8 / 5483,Muhtasar Tefsiri İbni Kesir. (Arapçası)(Şafiinin görüleceğine dair delili) 3 / 615,576-577,Kur'an-da rü'yetle ilgili beş âyet;En'am.103,Yunus.26,Kıyamet.22-23,Mutafifin.15.

[503] Mesnevi Şerhi.Tahirul Mevlevi. 2 / 623.

[504] H.D.K.Dili. 2 / 732.

[505] Şerhu Cevheretüt Tevhid.238,Muhtasar.251,Envarul Âşikin.583.

[506] Sözler.472.

[507] Hicr.43-44.

[508] Ölüm ve Ötesi.349,H.D.K.Dili. 5 / 3065.

[509] Meryem.69-70.

[510] Tuhfetül Ahvezi. 7 / 294,296-298,Mecmauz Zevâid. 10 / 385396,Câmiul Usûl.Yedi nevi halinde,sh.512-520,Mişkât. 3 / 85-96,İbni Mâce. 2 / 1444.(4318-4327),Tirmizi. 4 / 701-716,İhya. 4 / 954.

[511] Dinler Tarihi.E.Sarıkçıoğlu.33,64,87,113,118,164,199.

[512] (Din Ve Laiklik-ten)İslâm İlmihali.89.

[513] Yasin.59.

[514] Zümer.73.

[515] İşaratül İ'caz.159-160,Mektubat.9.

[516] Muhtasar.275.

[517] Age.268-271.

[518] Furkan.11-13.

[519] Mülk.5-9.

[520] Ölüm ve Ötesi.361-362.

[521] Müddessir.38-47.

[522] Ölüm ve Ötesi.231.

[523] Rahman.44,Bak.İslâm Tarihi.Medine devri. Asım Köksal. 5 / 187.

[524] Furkan.68,Bak.Age. 5 / 190.

[525] İşaratül İ'caz.88,145-146,159,Mektubat.16,Sözler.10.söz.8.Hakikat,28.sözün zeyli,Lem'alar.262,13.Lem'a.2.7. ve 12. işaret,Şualar.11.şua.8.Mesele.1.2.Nükte.

[526] Mektubat.8-9,İşaratül İ'caz.145-146,Tefsiri Kebir. 7 / 65.

[527] Beyyine.6.

[528] H.D.K.Dili. 9 / 6000-6001,Şerhi Tecrid alel Mevâkıf. 3 / 342-343.

[529] Mektubat.40,Sözler.57.

[530] Lem'alar.262.

[531] İşaratülk İ'caz.81.

[532] H.D.K.Dili. 3 / 2112.

[533] Muhtaar.300-303.

[534] İşaratül İ'caz.80,Bak.Sözler.82,126,168,320,465,Lem'alar.84,191,276.

[535] Muhtasar.292.

[536] Âl-i İmran.131.

[537] Taha.117-119,Ehli Sünnet Akâidi.237,Şerhu Cevheretüt Tevhid.238,Akâid Şerhi

Kesteli.138,Ebu Davud. 5 / 108,Maturidiyye Akâidi.186,Şerhi Tecrid alel Mevâkıf. 3 / 347.

[538] Bak.İşaratül İ'caz.145-146.

[539] Yeni Lugat.158.

[540] Tecridi Sarih Terc. 4 / 544,İslâmi Araştırmalar.145.

[541] İsra.15.

[542] Şûra.7.

[543] Enbiya.69.

[544] Mevâid.12-17,Enâm fi berâhini Akâidil İslâm.İsmail Hakkı.

[545] Ölüm ve ötesi.345.

[546] Tecridi Sarih Terc. 4 / 542.

[547] Emirdağ Lahikası. 1 / 39,Tarihçe-i Hayat.477.

[548] Emirdağ Lahikası. 2 / 66.

[549] Tecridi Sarih Terc. 4 / 544-545.

[550] Mektubat.360.

[551] Cem'ul Cevâmi'.haşiyesinin 1.cildinin sh.48,İslâmi Araştırmalar.Sadreddin Yüksel.150.

[552] Kastamonu Lahikası.111,Barla Lahikası.375.

[553] Mektubat.361.

[554] Age.360.

[555] İsra.15-16,En'am.131-156,Kasas.47-59,Taha.134,Şuâra.208,Fâtır.37.

[556] Tecridi Sarih Terc. 4 / 539.Geniş bilgi,522. sahifeye kadar vardır.

[557] Kimyayı Saadet.İ.Gazali.Ter.Abdullah.Aydın,Abdurrahman Aydın.sh.112-113.İstanbul.Tarihsiz.